

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА II

NACIONALNA
BIBLIOTHEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЗА ФЕБРУАР

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

ЧЕСТИТКА НА ИМЕН-ДАН
ЊЕГОВОМ ВИСОЧАНСТВУ
НИКОЛИ
ВИТЕШКОМ КЊАЗУ И ГОСПОДАРУ
ЦРНЕ ГОРЕ
И ПР. И ПР. И ПР.

6. Децембра 1894.

*Ти си, Књаже, вино
Свог Орла високо;
Ти му славу просио
По св'јету широко:*

*Као херој — мишицом,
Као пјесник — пером,
Ка' патриот — подвигом,
Ка' Хришћанин — вјером.*
*Живи, владај, управљај
Жезлом правде свјетле;
Црну Гору заклањај
Од пакости клете!*

*Као алем у круни
Сјај народу свему;
Ка' даница зв'јездама
Буд' на понос њему! —*

*Бог и свети Никола
Нек Ти здравље хране;
Нек Ти благосиљају
С неба жића дане!*

*И нек Ти их окруне
В'јенцем Величанства:
Ка' Владару српскоме,
Ка' дици Славјанства! —*

Ј. Сундечић.

АЛЕКСАНДАР II

Цар ослободилац народâ, реформатор и просвјетилац Русије

и

АЛЕКСАНДАР III

Цар мира.

Пише проф. казанског универзитета А. И. Александров.

Осим присилног права било је још много другог, што је ометало процвјетању мирног руског живота; добра правила не укорјењаваху се, као што је то требало. Народу се чињаше, да на суду правде нема, јер пред судијама није невини прав, него онај ко је богат, крив је, пак, сиромас.

Први владари знали су неке недостатке наших судова, предузимали су мјере против њих, да би се тим искоријенило зло и строго су опомињали судије, које су нарушавали законе. Бринући се за правосуђе, они су препоручивали судијама, да буду милостиви к давацијама: „боље је и десетини кривих опростити, него невиног казнити“ — то бјеху значајне ријечи Царице Екатерине II. Особито се цијенило строго и тачно испуњавање закона. Кад човјек зна, да је закон једнак и за богатог и за сиромаса, и за великаша и за сељака, а закон кажњава само кривицу, то ће он боље пазити на своје поступке, постаће правичнији и поштенији у својим одношајима с другим људма.

Загријан љубављу к свом народу и човјечанству, цар ослободилац се и овђе јавља, с божјом помоћу, на корист ближњег. Пређашњи судски поредак сасвим је био измијењен новим „судебним уставима“, који су објелодањени по највишем указу 20 новембра 1864 године. Судија старог доба судио је пријеступ онако, како га је сам разумио са своје тачке гледишта. Човјек нешто преступи, а о томе у закону нема прописане казне, судија га кажњава, и не разбирајући свагда што га је

побудило на пријеступ, и дешавало се, да се судија варао. Бивало је и тога, да се са свим невини подвргавао казни, зато, што није могао ничим доказати своју невиност, а суду се чињело, да је крив. На новим судовима, — судовима савјести — оптуженик је могао износити у суду све, што му је олакшавало кривицу, што му помаже за оправдање. Суд је јаван, публичан, зато са и назива гласним. Сваки може виђети да се ствар развиђа по правди, по закону, како треба и за све подједнако, не правдајући кривца и не осуђујући невиног. По „новимъ судебнимъ уставамъ“ Царска је воља била установила три суда: криминални, грађански и примиривајући. Све омање грађанске тегобе, незнатне крађе, преваре и друге сличне пријеступе пресуђују примирителне судије, које народ бира. У градовима судију бира градско друштво, а у окрузима окружно.

Повише грађанске ствари и пријеступе претреса грађански суд у двама грађанским установама: окружном суду и судској палати. Ко се не задовољи ријешењем окружног суда, може апеловати на судску палату. Овђе се брзо ствар без отезања, која су својствена била пређашњим судовима, може и завршити. Тешке пријеступе против личности, ствари криминалне, рјешавају се у криминалним судовима, гдје се оптуженик предаје на суд савјести ближњег. То бива у окружном суду при учашћу заклетих одборника, т. ј. 12 лица, који се у суду бирају из свију сталеза дотичног насељења, које је воља Монарха позвала да суди важније пријеступе и њихова дужност продужује се на неколика дана. Заклети одборници били су обавезани непристрасно се односити к' оптуженику и рјешавати ствар по свом унутрашњем убјеђењу, покуравајући се само гласу своје савјести. Ради објашњења ствари на суду држе се двије бесједе: оптуженика, коју доставља заклети о свему ономе што има против оптуженога, и заштитно, у којој заклети излаже све, што иде у прилог оправдања оптуженога.

У рукама заклетих лежи сва судбина оптуженога: Они, следујући наредби своје савјести, могу га оправдати или окривити.

Тада се правосуђе покрајинско завршује овако: Оптуженик или се на свагда ослобађа од окривљења и казне дотичне ствари, или га судије осуђују криминалном казном.

Милост несрећним преступницима и преступницама Цар је показао у томе, што је отклонио све тјелесне строге казне за преступе и установио само такве, које би служиле кривцу не

само као укор и казна, већ би му могле служити мало по мало и за поправку.

I-ог јануара 1864 Император Александар II даровао је народу „земскія учрежденија.“ Цар је дао на расположење самим становницима да управљају и располажу домаћим стварима своје покрајине и округа.

Почели су се скупљати покрајински и окружни земаљски сабори. Из мјесних становника: спахија — племића, трговаца, свештеника и сељака — сами мјештани бирају одборнике у земаљској скупштини, у којој би сваки од њих давао свој глас, своје мишљење, односно тога, како треба по њиховом схваћању поступати у овој или у оној ствари. Становници сами најбоље су могли предвођети што је потребније за њихову област, покрајину и нахију: да ли треба правити пут, или позвати доктора и њихове помоћнике, или основати болницу — све то боље зна мјесни становник, због чега му је и опредјелио Цар, да се занима земаљским стварима, да надзирава на скупљању новаца за покрајинске потребе и да ш' њима руководе.

Таквим начином Цар је дао право насељену округу и нахију да могу расуђивати о својим домаћим стварима и свијема је сталезима препоручио, да се брину за општи напредак.

16-ог Јунија 1870 год. по највишем налогу установљено је ново. „Городовое положеніе“ по којему и варош добива право да управља својим имањем. Одабрани грађани састављају вијеће, у коме се налази извршна власт — управа. Вијеће се брине о напретку вароши исто онако, као што се окружно вијеће брине о напретку сеоском.

Уништивши право јачега, Цар, ослободиоц народа, науми да олакша —, у колико је то могуће, народно стање, назначивши равним начином дужности својим поданицима. I Јануара 1874 г. издан је највиши манифест, којим се сво мушко насељење руско, без разлике сталеза и стања, позива да одслужи дужност војничку.

Одбрана отаџбине — света је ствар, ствар свега народа. Богаташ и сиромаш, знатни и незнатни, чиновник и прости — сви су дужни бранити своју домовину: новим законом сви су позвати да служе у војскама. Тако је било у стара времена. Кад би напали на њих непријатељи, сваки би се латио оружја и бранио свој крај. Кад би се војна свршила, војници би се враћали својим кућама. Од Петра I а то је било отрагу 200 година — почели су купити рекруте, но и тада по његовом указу узимали су из свију сталеза у војнике. Само пошље

Петра I тешкоћа војне службе почела је мало по мало прелазити искључиво на сељаке и грађане; тако да у почеку владе Цара Александра II неколико милиона насељена сасвим нијесу подпадала под војничку службу. У сеоском и грађанском животу практиковало се, да сама душтва морају назначивати којој је фамилији дошао ред да иде у рекруте. С тугом је и плачем пратила својта свог младог војника. Растављао се он ш њима скоро насвагда често по хиљаду врста далеко од свог рођенога мјеста, тако да се могло сумљати, да лиће се он икад више виђети са својима. У рекруте су узимали од 21 до 30 година. Дешавало се, да је неки од њим има фамилију, луду ћецу, која су се лишавала својега оца, својега храниоца. Цар Никола I одредио је рок војничке службе 25 година, и војник, пошто отслужи тај рок, враћао се својој кући; али није била срећна судбина таквог војника: он се враћао дома већ у годинама, по ђекад готово старац, пређашњи свој рад сасвијем је позаборавио био, од својте и познаника готово никога није застаја жива, а међутим неки пут сакат, без руке и без ноге враћао се он на своје старо огњиште. Самац више пута принуђен је био да скрати себи свој вијек. Рекруту дозвољавало се да нађе мјесто себе замјеника, и тако свака богата фамилија користовала се тим и узимала је за себе на службу каквог пуког сиромашка. Неки су се могли просто новцем откупити, положивши у касу извјесну своту. Најзад прибрајали су у војнички сталез војничке синове, ако су се они родили у оно вријеме, кад им је отац већ служио. Чим би ћеца одрасла, одма би их отимали од оца и мајке и давали их у касарне.

Тамо су се они као сирочад васпитавали међу војницима и називали су се „кантонистами.“

Цару Александру II суђено је било да олакша такво народно зло. Одма у почетку своје владе Он је обратио пажњу на тешкоће таквог испуњења војничке дужности.... Излазе неколико указа, којима се олакшава стање војничко и његове фамилије.

Ћеца војничка обраћена су у сталез на који се обраћало особита пажња; рок војничке службе скраћен је на 15 година. Фамилије, друштва и газдинства из којих су узимали рекруте добивали су разне олакшице. Војник се сад није издвајао из друштва и све, оно што је уживао прије него што је ступио у службу, задржао је и доцније. Он је лично ослобођен од плаћања данка и окружних пореза, дионица припадала је његовој фамилији, и друштво у случају нужде дужно је било да подр-

жава сва лица, што их је издржавао онај, који је ступио у војнике. Ономе војнику, који је на неопредјељено вријеме ослобођен, даје се могућност да бира себи мјесто за живљење гдје му је воља, и уз то помаже му се да се окући; а ако он није кадер да ради то му се одређује помоћ, која у случају његове смрти припада његовој жени и ђеци.

Више таквих дарежљивих указа за народ, који је сам подносио сву тешкоћу војничке дужности, завршује се прогласом свеопште војничке обавезе.

Сваки по новом закону дужан је да служи у војсци лично за себе, али не за фамилију или друштво, и нико не може да унесе за себе новце или да постави замјеника. Сваки тек наврши 20 година вади коцку једном за вазда. Ако га допадне коцка, која га ослобођава од активне службе, мора да је вазда спреман када отаџбини грози опасност од непријатеља. Људима, који су школовани, скраћује се рок активне службе, а, гледајући по науци, неки служе мјесто 6 година пола године, неки годину и по, а неки три године. Које свршио сеоску школу тај је дужан служити 4 године. Школовани војник кориснији је за војску, он ће брже разумјети и војничку службу. За нешколованог служба се продужује на 6 година и затим он стоји у резерву за 9 година.

Ето колико је олакшице браниоцу домовине. Сва Русија, која је благодарна Цару Ослободиоцу, што је ослободио њене синове од тешкоћа служба, с радошћу је срела ту вијест о свеопштој војничкој обавези.

Усљед ових нових поредака осјећала се нужда у образованим људма. Нешколованом је свуда рђаво и на селу и у вароши, а спремни школовани човјек корисан је и у округу, љепше му је и на суду, лакше му је и међу војницима. Сам је Цар сматрао образовање као неопходан услов за напредак народни: старање његово о образовању упоредо је ишло са старањем о напретку народњег живота. За владе Цара Александра II није остало ни једне школе, ни једног школског завода, на којем се не би обратила особита пажња. Завело се много виших завода — универзитети у Одеси и Варшави, а положен је основ сибирском у Томску. За тим много разноврсних учионица и по селима и по варошима саодговорно животним потребама...! Овакви бјеху виши и средњи специјални заводи, као: технички, шумарски, за домаћу индустрију, „горное“, путничких саобраћаја и т. д. реални заводи, учитељске семинарије, неколико хиљада народних учионица и школа. Са свим се много

урадило, и за женско образовање: благодарећи старањима у Богу починуле Царице Марије Александровне били су ојачати стари, а уведени нови институт и игимназије, гдје су се ђевојке у толико образовале, да су могле бити ваљане жене и мајке, способне да у почетку васпитавају своју ђецу без туђе помоћи, без да плаћају нарочитим лицима.

То свето дјело продужује се сада под монаршеским покровитељством данашње срећно царствујуће у Русији Царице Марије Феодоровне.

Новости у погледу образовања за владе у Бога починулог Цара закључавале су у главном у двама цртама:

1. сматрало се за велико благо у колико је више могуће ојачати васпитна средства за све сталеже у Русији. и 2) у исто се вријеме сматрало за особито нужно, да се образовање по школама уведе што дубље, стројније и правилније, као средство за развиће ума и добивања нових познања. Ова читава група реформа у научном правцу, обухваћа собом вас школски строј од највишег степенa — Университета, до најмањег — сеоцке школе.

За владе Цара Александра II на разне стране Русије ступили су у живот такође и многа учена друштва, који су са блијеском и славом ишли на корист науци и просвјети у смислу изучавања и сљеђења својег родног краја.

Ето зашто се у Бога починули Цар Александар II назива реформатором и просвјетиоцем Русије.

Слава имену Цара Александра II!

(Н а с т а в и ћ е с е.)

И М Н А Л У Ч И

(у акростиху:)

О сини, Лучо, светијем жаром
Надежди чврсту вјеру на дај!
Умо и 'намо к'о пред олтаром,
Молитви нашој ти буди сјај!

О, буди вјесник љепше нам зоре
Надању вјера, братинству спас;
Узурно небо врх Црне Горе,
Молитве наше чут' ће нам глас!

Ово је хора, да стара злоба,
Злураду б'јесу оде у скут;
У нас да кане, јер ово доба,
Пудућој слози утире пут.

Ћана и крви, суза и мѹка,
Ћједова наших пехар је пун;
У ипак за то на нас сва брука,
Оку смо туђем бодљиви трун.

Нѣвјера јато, бјесова чете,
Удскијех змија најцрњи ник,
Молитве хоће да сатру свете,
И вјечне правде наруже лик!

Ћовћен се диг'о, па мрко гледа,
Ове долине дозрео јад,

Шта „К а и н о в а“ стварају чеда,
Е, види вражи замишљен рад.

Времена рука руши и квари,
Камене куле и сваку ствар;
Ал' само живи још јад наш стари,
Живи и траје к'о вјечни дар!

У књизи наше прошлости давне
Писан је крвљу Косовски в'јек,
Робовске ноћи од тада тавне,
Ево до сада чује се јек.

Порбе и крви било је доста,
И невин-жртви големи број,
Вас-цјела земља гробиште поста,
А по њем, прели суза и зној!

Гробовског мјесто крста се диже,
Това ил' зида останак црн;
Окићен гроб је!... Хајде му ближе,
Подљиви свуда спазићеш трун!

О сини, Лучо, светијем жаром,
Надежди чврсту вјеру нам дај!
Амо и 'намо к'о пред олтаром,
Молитви нашој ти буди сјај!

О, буди вјесник љепше нам зоре,
Предходна звјезда за срећан дан;
Освјетли оне „срушене дворе“ —
Носова тужног Србинов стан!

Одора царска, скиптар и круна,
Суначки тамо нађоше гроб,
Џедови наши пали су туна,
Ох, тамо први јекн'о је роб!..

Будим ли сузу, ил' спомен давни?
 Ил' ране старе, ил' нови наџ?...
 Ђери небеске: Туге — лик тавни,
 У мом то срцу потреса јад!

Уивнога смиља и ловор - граџа,
 Убр'о би тамо с Косова хај!
 И њима да поспем гроб великана,
 И тужна мјеста закопан рај.

Косово!... слико пала олтара,
 Уј кад, ће Србин слободно рећ':
 Доба је дошло да „куга“ стара,
 О огњишта мила бјежи нам већ.“

Руји л' већ зора?... рађа л' се сунце,
 Блиста ли тамо с истока дан!
 И кити л' златом горске врхунце,
 Ноћи дал' наше пролази сан?!

Вишњим пред Богом скрстимо руке,
 Из чиста срца дигнимо глас;
 И шест-вјечне да би трсиле муке,
 Еда би слоге свануо час!

Неба нам глава свемир се блиста,
 Ено у њему Милошев сјен!
 Балканска зора чека нас чиста,
 У сложни само да сване трен!

Дечанских звона чују се гласи,
 Ено им бруји потмуо јек;
 Роде и Србе, устај и спаси!
 Ово је хора,.. ово је в'јек;...
 Буди, се друже!... ово в'јек!

С и љ е ш.

Стево П. Бешевић.

ПАМТЕЊЕ

и његова важност за здрав и плодан умни рад.

пише д-р П. Миљанић.

Наш душевни живот састоји се из чулних утисака или осјећаја, памтења или способности спомињати се чега (слика, претстава, идеја), из асоцијације тих усмена или идеја (мишлење), и из дјеловања (воља). Од та четири елемента човјековог духа памтење је најважније. Без памтења, вели Ш. Рише, нема ни интелигенције, ни уображења, ни свијести, ни мишлења, ни говора; оно је врхунац душевне зграде. У српском језику „памет“ значи у опште интелигенцију, разум, те тиме наш народ даје инстинктивно највиши значај памтењу, исто као и учени психолог. У старо-словенском, руском и осталим словенским језицима „память“ означава оно, што је у првобитности и у нас значило, а и сад се по неки пут употребљава, а наиме: памтење, способност сјећати се, memoria, memoire, Gedächtniss.

Од рођења па до смрти радња мозга одзивље се, реагира помоћу пет наших чула на упечатке, надражаје, спољних појава, остављајући у њему извјесне трагове, образе или слике. Разлике у осјећању, карактеру и мишлењу, што опажамо међу људма, зависе у многом од могућности одржавања и васкршавања добивених утисака, т. ј. од памтења. Због неједнаких прилика, у којима се човјек родио, васпитао и одрастао, сума усмена о ономе, што је видјео, осјећао и учинио, мора бити по све различна. Отуд наше душевне особине, наша индивидуалност.

Код виших животиња примјећава се не ријетко доста јако памтење. Коњ у циркусима, мајмуни, медвједи науче свакојаке мајсторије свијету на показ. Овчарски пас не лаје на познату чељад, осим ако их одавно није видјео и заборавио. Несигуран путник пушти узду свом коњу на вољу, јер овај често запамти једном прођену стазу боље од газде. Папагај научи наизуст и и понавља разне слоге, имена, па и читаве фразе.

Код одојчади памтење је истом у зачетку, те зато и немају индивидуалности. Ко је једном видјео сисање, плакање, копрцање ручицама и ножицама код једног дјетета, видјеће истоветну радњу код свију осталих. Један коњ, слон, пас још се знатно разликују од других своје феле. Два крапа, још ако су по све једнаке боје и величине, мало се разликују, јер се једнако праћкају, пливају и једу. Пужеви увлаче рогове, реагишу на спољне утицаје математички истоветно.

Ми у обичном говору под именом слике разумијемо само појаве „очног“ поретка, појаве видјења. Излазећи на улицу ми сретнемо човјека лијепа стаса и узраста, одемо на пазар и посматрамо интересне групе, загледамо се у каквог странца с чудноватим лицем и одјелом. Попевши се љети на Ловћен ми се на уранку дивимо и наслађивамо у наоколо рађањем сунца, високим планинама, сињим морем. Те слике људске и природна панорама тако су се запечатиле у нашој души, да смо ми, давно после тога и далеко од мјеста, у стању да себи претставимо у појединости све што смо видјели. Можемо у мислима оживљети лица сродника и другова давно умрлих, мјеста гдје нам је прошла младост, као да их на фотографији гледамо. То васкршавање очног упечатка и јест слика или образ. Кад уобразимо несталог човјека и какав далеки крај, ми ћемо у мислима чути и глас умрлог пријатеља, претставити себи цвркутање птица, румор потока, мирис цвијећа, укус јела и пића и т. д. У свима тим случајевима духовни акт остаје један и исти: јача или слабија репродукција бивших осјећања. Сlike су дакле успомене или поновно произвађање не само очних упечатака но и утисака свију сталих чула: ушног, мишићно-кожног, укуса и мириса. Но првим сликама људи се најрадије служе, јер кад што причају или кога убјеђују, често се чују изрази: „уобразите“, „претставите себи“, „пада у очи“, „јасно је као дан“, „то је очевидно“.

Својство наших упечатака да се могу понављати у форми слика даје нам могућности да течемо знања, јер разум у тим сликама налази себи богати и стални материјал. Помоћу срањивања и разликовања, помоћу такозваног закона асоцијације добијамо претставу, појам или идеју о извјесном предмету, дајући му у разговору особито име или назив. Потреба за говорним знаком, ријечи, тим је преча што је појам шири, а с напредком цивилизације у народа број ријечи све је већи. Рјечник необразованог човјека, становника каквог усамљаног и глуhog засеока, врло је ограничен: њему је доста 200—500 ријечи

за своје просте дневне потребе и одношаје. Даровити људи и чувени писци исказују своје богате мисли изобиљем израза, савршених по смислу, тачности и љепоти. По рачуну зналаца у књижевним дјелима Шекспира налази се до 15.000 разних ријечи.

Појмове дијелимо на стварне и апстрактне. Први произлазе из спољних упочетака и опажања, а други се рађају у самоме мишљењу и нашој фантазији. Вријеме, пространство, биће, сила, узрок, напредак, правда и т. д. п. ове и оваке апстрактне идеје не би без језика ни постојале, ми без слике у ријечи не би их могли ни замислити. У говору дјетета и простог човјека готово нема апстрактних појмова, а језик образованог човјека њима кишти. То што ми знањем о чему зовемо, јест скуп свију упечатака, које производи тај предмет на наша чула. „Појам или идеја, коју имамо о наполеондару, вели Бен, састоји се из његове видне спољашњости, звука и пипања.“

Што се чешће упечатци о једној ствари понављају, она оставља све јаче трагове у нашој памети, слика се њена боље утврди и запамти. Ако се ријетко или никако не понавља, латентни траг у нашем мозгу постаје све слабији и лабавији, док сасвим не падне у заборав.

Кад вољно или невољно изазовемо у нашем уму успомену о неком предмету, та репродукција или понављање пролази оне исте путове, производи исти молекуларни покрет у мозгу, као и првобитни упечаток од самог предмета. По некад не можеш разликовати да ли у самој ствари што видиш, чујеш или ти се то чини. Слушајући на пр. из даљине избијање часова на кули или звона са цркве, изгледа нам као да бијење нема краја: посљедњи реални звук и први уображени сасвим су једнаки.

Упечатак, примљени од извјесног предмета, и изазвана у памети слика тог упечатка разликују се само у томе, што је успомена обично слабија него ли први стварни упечаток. Но има случајева, гдје је слика тако јака, да уображени предмет изгледа реалним. Велики романсијери, описујући извјесне ситуације, и глумци, играјући драматичне улоге, сами исто осјећају и страдају. Флобер прича, кад је описивао отрављање једне жене сичаном, да је осјетио силни укус арсеника у устима, како је блувао и имао усљед тога покварен желудац за неколико дана. Има људи, који тако вјешто умију причати страшне догађаје, да вам се кожа јежи. Свршени и зрели љекари осврћемо се с осмјејком на доба, кад нас је виша половина ђака, почетника у медицини, боловала уображеним болестима: непреварене про-

фесорске лекције и описи разних болести у књигама били су живљи и јачи него ли наш обични здрави разум.

У људи, који су силно уморили мозак напрезањем, или у душевно болесних живост успомене бива тако велика да постане халуцинацијом. Познате су халуцинације и илузије (привиђања) историјских личности: Мухамеда, Жан д' Арка, Лутера. Путници кроз африканске пустаре, изморени глађу, жеђу и припеком, често виђају у даљини ријеке и језера, прикривене раскошном зелењу. Тај појав миража јест производ колективне халуцинације, управо илузије, јер им је повод таке обмане вида пијесак на непрегледној пустари, те им као море изгледа. Рибо ¹⁾ вели да међу живим уображењем и халуцинирањем готово нема разлике, тако да сваки прави вјештак по мало халуцинира.

Слике или образи свију наших пет чула немају једнаку важност при васпитању, образовању и интелектуалном животу у опште. Оку, уху и мишићно-кожном чулу припада главна заслуга, а улога органа укуса и мириса врло је скромна. Сви се обогаћавамо знањем и науком највише помоћу осјећања вида и осјећања слуха.

Ако станемо из ближе посматрати дијете и одраслог, опазићемо природну неједнакост памтења не само код разних људи него код једне исте личности. Постоји дакле јаче или слабије опште и парцијално или техничко памтење. Један запамти лако бројеве, други вријеме кад се што десило, онај запази добро мјестност, разне боје, трећи звуке, ријечи, мисли и т. д.

Битним условом памтења јест концентрација разума на једном предмету, т. ј. пажња. Управити нашу пажњу на какву сензацију, упечаток, значи појачити је, учинити је јаснијом и трајном. Узмимо овај примјер: у једном друштву прича нам неко какав догађај. Ја га слушам, али сам расијан, бадава слушати, слика ће остати блиједа, мало ћу запамтити. Напротив ја сам свјеж, ни на што друго не мислим и дошао сам нарочито да то чујем. Ја сваку ријеч говорника гутам и недоговорено подразумијевам. Услед моје пажње слика о догађају остаће јасна и трајна. Пажња је карактеристика више интелигенције. Наполеон први особито се одликовао снагом и сталношћу пажње. Он је могао провести у застопце по осамнаест часова на једном истом или разним пословима. Дух његов био је вазда упруг и при тјелесном умору и при најсилнијем кретању, па и у самом гњеву. Радећи какав посао никад није био расијан, на пр. да прелази с оног предмета, о коме мисли на

1) L' hérédité psychologique стр. 309.

онај, о коме је већ мислио или на коме ће доцније радити. Никакав се човјек није могао као он тако удубити у оно што би радио, нити би умјео тако распоредити својим временом у пословима, које је имао да сврши. Он је о себи говорио, да су разни предмети и послови у његовој глави поређани као у каквом орману. „Кад хоћу да прекинем какав посао, причао је, ја затворим једну фијоку, а отворим другу. Они се међу собом не мијешају нити ми сметају. Хоћу ли да спавам, ја затворим све фијоке и одмах заспим.“¹⁾

Много људи, што су од ништа створили себи име и положај у друштву, глас у свијету и значај у науци или вјештини, приписују свој успјех једино томе, што су се у извјесно вријеме искључно предавали само једном послу.

Хелвецијус, философ и педагог, ишао је тако далеко, да је тврдио како све душевне разлике међу људима долазе од саме пажње.

Пажњу изазивају силни упечатци или она зависи од воље. У мале дјеце нема развијене воље, те је и пажња у њих слаба. Напрегнута пажња брзо их умори, с тога и мијењају брзо своје игре. Дисциплина воље, према томе и пажње, од неизмјерне је важности при васпитавању дјетета и формирању карактера. Избјегавајући повлађивање ђудљивости, нужно је да се оно што раније привикне послушности и да се разумно упутити воља, која се почиње рађати. Кад се чини нека забрана, вазда треба то радити благо и с разлогом, као кад би дијете већ имало појам о потреби такве забране и послушности.

Богатство и снага ума зависе не само од масе упечатака и претстава, већ и од лакоће, с којом се у свијести понављају. У великих говорника и пјесника уображење ради живо, јер слике, успомене, идеје изазивају једна другу, укрштају се и комбинушу у памети брзо и лако.

Неједнака способност примања (перцепције) и лакоћа репродукције зависи од неједнако развијених дијелова мозга, одређених ради примања разних категорија чулних упечатака. Ово пак зависи од наследности. Кад ми сваки дан видимо како је неко наслиједио од оца или мајке форму носа, уснице, плаве или црне очи, боју косе, можемо с пуним правом рећи, да се могу исто тако с родитеља пренијети форма, обим и строј унутарњих органа, дакле размјере мозга и форма његових вијуга, као главног мјеста душевне радње.

Према томе како код кога слике или успомене једне врсте узимају превагу над сликама друге врсте, људи се могу подије-

1) Hippolyte Taine *Revue des deux mondes*, фебр. 1887 г.

лити на четири главна типа: нормални или средњи, очни, ушни и моторни. Прва мисао о овакој подјели припада пок. проф. Шарко а развили су је даље Ф. Кајир и др. Свака идеја људи очнога типа прелази у видну слику. Кад на пр. говоре или мисле о каквом отсуствујућем лицу, они виде његову фигуру, но не чују глас; науче ли што на памет из књиге, слова и стране као да су се зарезали у мозгу, чини им се да гледају и бјеже очима за штампаним ријечима. Кад су питали једног глумца, на који начин он научи и мисли, одговорио је да је он публику изгубио сасвим из вида и учинило му се, „да пред његовим очима стоје само стране књиге,“ и ако би му ко год прекинуо илузију, он би одмах застао. Школовани људи мислећи о каквој личности из наше историје, рецимо о Душану, или ће га у мислима претставити штампаним словима *Душан* или га, као и неписмени, уобразити са плаштем, скиптром, круном и брадом бечке литографије. Ма шта да ми се прича или да читам о владици Раду, ја га вазда видим у црногорском одијелу, наслоњена у фотељу са озбиљним сањалачким погледом, па и онда кад се у ватиканској галерији, као што заносно прича Љуба Ненадовић (на жалост већ и он покојни), читав сат дивио Рафајеловој слици „transfigurazione“ (преображење.) Кад је почео радити кичицом ову чудесну слику, Рафајел привиђао је у облацима преображење Христово, а кад није могао — пише он свом другу Кастиљонс — наћи у природи типове за богородице, он их је црпио из свог ума. Одлични играчи шаха могу играти не гледајући на шахматну даску, представљајући је и расположај фигура на њој као у огледалу. Чигорин, Морфи и др. играли су шетајући се у клубу једновременно неколико партија. Има људи, којима ћете бадава изговарати какав страни назив, треба они да виде написано, па да запамте. Знаменити руски хирург Пирогов као да је био близу овој врсти, јер у својој автобиографији налазимо ову исповијест: „мени је било досадно слушање лекција, и ова неумјетност да слушам предавања остала је код мене цијелог живота. Долазећи на њих ја сам дријемао или спавао и губио им конач, јер у то вријеме на медицинском факултету, осим хирургије и анатомије, није било демонстративних лекција.“¹⁾

У човјека ушног или слушног типа особито су живе успомене или слике чувења. Визуални човјек, спомињући се стране књиге, „види“ ријечи, а акустик „чује“ звук истих ријечи. Два

1) Сочиненія Н. И. Пирогова I. стр. 349.

драмска француска писца, Легуве и Скриб, објашњавајући друг другу процес својих мисли, нашли су да су противположни типови. Први кад је писао театрални комад, чисто је слушао говор дјејствујућих лица, а други је виђао на сцени кретања живих производа своје фантазије. Легуве је слушао, а Скриб посматрач.

Шта су то слике или успомене моторног поретка? Нијесу само очни и ушни упечатци, који остављају могућност понављања, репродукције, у нашој памети, него и наш рад, т. ј. мишићни покрети, проузроковани осјећањима. И они остављају у мозгу скривене (латентне) трагове, који се опетују у форми моторних слика или претстава кретања, врло важних за наш умствени капитал. У најглавнијим упечатцима и успоменама, очним и ушним, покрети очију, рука и нога играју неопходну улогу, производећи на тај начин многобројне духовне комбинације. Дијете се научи пузати, стајати, ходити, скакати помоћу упечатака вида и додира. Наш говор јест комбинација чувене ријечи (ушна слика) са процесима покретања грла, језика и усана. Зар не виђамо сваки дан колико дјеца чине усиљених покрета док науче говорити или писати, и колико је нас муке стало докле нам је писање или рецимо свирање на каквом инструменту прешло у лаку навику, у аутоматичност? „У опште може се рећи да лакоћа, којом функционишу руке, ноге и органи чула одраслог човјека, — вели Рибо — зависи од суме стечених и координарних покрета, који нијесу ништа друго, него одјелите успомене појединих дијелова тијела, нагомилани капитал, којим оно живи и ради, исто као што живи и ради и дух помоћу свог прошлог искуства.“ Многи ђаци читају на глас странице књиге или их преписују, да би само лапше научили на памет. Проф. Балет, проматрајући себе, овако вели: „У мене при обичним условима мишљења моторне слике имају врло велику јасност. Осим ријетких случајева, ја не видим и не чујем своју мисао — ја њу у памети говорим. Држим да је у мене, као и у већине људи моторног типа, унутарњи говор тако жив, да ријечи шапућем.“

И ако изгледа да у обичном животу нема много људи с моторном формом памтења, јер мање на се обраћају пажњу, биће их по свој прилици колико и прва два типа, очног и ушног. Лица тог реда способни су да лако у своје стране језике, јер је разговорна ријеч механична работа, која зависи од изговора (кретања) гласом и од уха; да изуче разне занате и вјештине, које изискују окретности и умјешности. Двије народне

метафоре: „тај има златне руке“ и „од невјештог и гора плаче“, могле би карактерисати двије крајњости овог типа, окретност и неспретност, т. ј. људе с одличним или посве рђавим памћењем кретања.

Из овога види се од какве је велике важности за родитеље и учитеље да разубнају, какву врсту слика или претстава најбоље усваја и понавља дијете, чему је он највише склон и према томе способан да се научи? „Нама је урођена склоност извјесном предмету: зоологији, ботаници, старинама, музици, вели Бен. Снага мозга вуче нас силно одређеним упечатцима, а кад се томе придруже године усиљеног труда и рада, лако је објаснити испечену специјалност, па и талент.“ Треба подићи к ученику, посматрати га, па ће се наћи шта га занима и куда да се упути.

По поводу тога један шпански философ узвикује: гдје су учитељи, који би посматрајући дијете, упутили га на прави пут? Све нас стављају и лију у један калуп. Кад је ријеч о избору професије, о свему се другом мисли, само не о главном. И колико жалосних погрешака и бесмислица у питањима васпитања и образовања! Ипак у чему се састоји избор каријере? овдје је питање не само о успјеху, богатству но и о срећи у животу. Човјек, изабравши професију, за коју је рођен, иде великим корацима и лако носи на себи бремене труда, налазећи насладу у најтежем раду. Напротив, несретник, који је принуђен да врши работу према којој осјећа одвратност, дужан је борити се с том одвратношћу, савлађивати своје склоности, да би ванприродним, често бесплодним, усиљавањем надокнадио недостатак способности.

Зар на пр. радозналост дјечија и често паметна питања не говоре много спокојном и пажљивом посматрачу да познаду природу њихову?

Но развијајући природне наклоности и парцијално памћење, не треба изгубити из вида јачање општег памћења. Уски специјалисти не ријетко су неспособни да правилно мисле о другом најобичнијем предмету.

Снага и љепота ума састоји се у хармоничном развијању очних, ушних и мишићно-моторних слика. Осим тога претјерано развијање претстава искључно једне врсте, ма како користили таленту и подвргава човјека опасностима. Не спомињући халуцинације и душевне болести у опште, да наведемо само шта франц. философ Малбранш, говорећи о људма визуалног типа вели: „ти умови у свему претјерују, они увеличавају мале ствари, зближују удаљене; нико им се и ништа не претставља онако како је.“

Средњи или нормални тип налази се у најбољим условима и у практичном животу има га највише. Људи тог типа нападају једновременно трима описаним типовима, чије слике у мозгу ускраћавају са више или мање једнаком брзином и јачином. Ако се на пр. ко опомене давно невиденог друга, он види његово лице тако јасно, као што му чује глас, тако живо, као што се с њиме рукује. Нормални човјек, и ако нема специјалних способности због устројства свог мозга, опет је најбоље наоружан, имајући на расположењу разноврсна сретства. Идеал уметвеног васпитања, као и тјелесног, лежи у сразмјерном развоју свију способности и органа. „Способност, која је толико силна, вели Гизо, да угуши или потчини радњу других способности, јест деспот; а разум треба еа је слободан, ако ће да буде здрав.“

Но како да преставимо себи процес и сједиште памћења, т. ј. образовање, чување и репродукцију слика или успомена, и њихово губљење, заборавност? Физијолог Лујис то савијестито и прекрасно с фотографијом. Зраци, што падају с неког тијела у таман простор на намазану стаклену плочицу, клише, дају слику тијела, која остане на вријеме латента, али се одмах појави чим се доведе у додир са житкошћу, која је пробуди.

По мишлењу научника нервна кљетица на површини или кори нашег мозга јест тај елемент, који примивши нове упечатке, претрпи неку промјену, да би их сачувала и реагирала. Ми не можемо ни микроскопом ни хемичким реакцијама открити суштину тог процеса. С тога се каже да је така кљетична модификација молекуларне природе, подобно тихој површини воде, коју штапом забраздимо, па се опет стиша, али су најситнији дијелови, молекули, промијенили своје мјесто. На питање, да ли сваки нови утисак потребује нову кљетицу, или да ли једна нервна ћелија може примити и сачувати више разних упечатака, је ли дакле та модификација јединична или не, тешко је одговорити. Број можданих кљетица износи, по рачунању Мајнерта, 600 милиона, а нервних влакана 4—5 милијарда. Све кад би се дакле и усвојила претпоставка јединичности (за сваки упечаток одјелита ћелија), ми једва можемо и замислити, на какво је колосално богатство у области игре фантазијом и комбинацијама мишлења човјек способан. Рибе савијестито молекуларно промијењену кљетицу с писменом у азбуци: око тридесет писмена створили су милионе ријечи у живим и мртвим језицима.

(Свршиће се.)

САЌИЈА — МУНИ.

(ЛЕГЕНДЕ О БУДИ).

НАПИСАО **Шире**, ПРЕВЕО С РУСКОГА **Марко Драговић**.

(Наставак.)

ГЛАВА I.

Живот Сакија — Мунџ до бјегства из дома.

На шест стотина година пријед рођења Христова у Непалу, на југу од Хималаја, у раскошној природи, налазио се је град Капилавасту. С једне стране окружавала га је множина дивних брежуљака, који су се, непримјетно удаљавајући се један од другог, губили у бескрајне равнице; — с друге стране гомилали су се тамно — пурпурни и смарагдови ланци гора, а над свима њима као сребрна круна, сијали су се врхови највиших гора на земљи.

У томе граду владао је праведни цар. Звали су га Судходана, а био је из рода Готамида, или синова сунца. Жена му је била из истога рода и звала се је Маја. Она је имала златне косе, њежну душу, а та тиха њежност душевна огледала се у њеном говору и понашању. У Индији постоји вјеровање, да бракове по љубави уређују Хандхарваси, небесни музиканти. Ти невидими музиканти играли су предивне, њежне, ваздушне мелодије на свадби Судходане и Маје. Али су године пролазиле, а они нијесу имали ђеце. Један пут ноћу, почивајући уза свога господара, Маји се приснио чудновати сан. Снџло јој се, како је из дубине небеснога свода, као метеор, падала небесна звијезда, са шест зракова, која се је свијетлила као ружичасти бисер. Како се је звијезда примицала к њој, она је опазила у средини њеној слику бијелога слона у облику печата са шест великих зуба. Кад се је пробудила, све њено биће обузело је неко непознато јој до тада блаженство — блаженство мајке. Тај дан, па половини земљинога круга сунчани излазак био је особито величанствен.

Брда су се покренула, а таласи, тихо уљуљушкани, као да су заспали. Радост царичина проникла је до мрачних и црних слојева простора, ће пливају проклете душе, као што сунце проникне сјајним зрацима у тамну дубину шума! Њежни уздах подигнуо се из дубине безданице и пролетио по земаљској површини. Зачуо се глас, који је тихо говорио: „Чујте, надајте се, дошао је Буда!“

Кад је дошло вријеме порођаја, царица Маја, под упливом тешких болова, зажељела је да остави дворак. Подржавана слушкињама, она је изишла у царски врт и сјела под сјенком широколистог дрвета, на коме су се листови блистали. Ту, при сунчаној свјетлости, близу кристаластог поточића, родила је царица мушко чедо. Мислили су да је мртво, јер није ни један пут заплакало, али, од једанпут, оно уприје поглед, пуна дубоке туге, пут небесних просторија.

Цар Судходана био је на врхунцу среће и задовољства.

Његови пророци, који су се старали, који ће му више ласкати, прорицали су, да ће његов син бити велики господар, обдарен са седам дарова: побједним штитом, драгоценостима, коњем, слоном, савјетником, војсковођом и женом лијепог као бисер, а њежном као јутарња зора. Судходана, обрадован таквим пророчанствима, дао је сину име Сидарта, што значи: „у свему сретни.“ Да би што сјајније прославио рођење сина, наредио је, да се учине велике светковине.

Град се је окитио заставама, а улице су посули мирисима. са свију страна прикупили су се укротитељи тигрова и змија. Људи преобучени као међеди и јелени, гимнасти, играчи по конопима и бајадерке с прапорцима подно хаљина, који су весело ћеретали, прикупиле су се у великоме броју.

Док је све то цјевало и веселило се, у дворак је ушао један пустињак, свети странац, сав покривен прашином и трновим драчама, и изишао је пред царем. Говорило се, да је доша из далека, али нико није знао од куда. Царица, видећи његово дубоким браздама и мрскама ишарано лице и сјај његових очи, хтједе метнути свога сина пред његовим ногама. Али пустињак рече: „Немој тако царице“ и паде ничице пред њете- том. Пошто се диже, рече ове ријечи: „О царе, ово је цвијет дрвета човјечанскога, који цвјета један пут у миријаде година; али кад један пут процвјета напуни свијет мирисом мудрости и медом љубави. Од царскога твога коријена израсти ће божанствени лотос.“

Пошто се је пусиинџак поклатио ђетету, отишао је истим начином како је и дошао и нико га више није видио. Цар помисли у себи: „Овај ми посланик јавља, да ће мој син бити највећи цар међу царевима, и да ће војском својом поклати остале.“ Царица Маја мирно је умрла седми дан по рођењу, као да су је жители неба држали за толико свету, да не приличи да други пут роди.

За учитеља младоме Сидарти назначили су мудрога Висвамиту, који га је учио писму, рачуну и језицима. Он се је учио с таквом лакоћом, да је брзо знао толико, колико његов учитељ, али се никада није фалио својим знањем. Кад му је Висвамитра објашњавао како треба бројити до стотине, Сидарта је мирно и пажљиво слушао. Кад му је учитељ наредио да сâм броји — он је бројио и бројио све даље и даље не заустављајући се. Он је избројио десетке, стотине, иљаде и милионе и изгледало је тако, да је био у стању пребројити пијесак у мору и звијезде на небу. Висвамитра му једном рече: „Мили царевиху! чини ми се, ти се учиш код мене само за то, да ми покажеш, да ти знаш све и без књига и да је твоја скромност равна твојем знању.“

Не обазирјући се на своје царско поријекло и царствену лепоту, син Судходанин одликовао се њежном нарављу и мирним владањем. Али колико је био њежан, толико је опет, кад је подрастао, био храбар и неустрашив. Није било коњаника, који је био слободнији и јуначнији у гоњењу срна, нити бољег возца на кочијашкој трци. У једном само није личио на друге. Често пута, летећи на своме коњу с натегнутом стријелом, срећао се је са трчећом, престаашеном срном, па мјесто тога да пушти у њу смртоносну стријелу, зауставио би се, и одвојио од своје ловачке дружине, обузет неким чудним осјећањем туге и сажаљења.

Један пут, шетајући са својим синовцем Девадатом у царској врту, Сидарта виђе ће високо у облаке лети јато лабудова, који управили бјеху пут Хималајским горама. Девадата натече стријелу и гађа лабудове.

Кроз неколико минута лабуд, који бјеше вођа цијелога друштва са сломљеним крилом паде близу њих. Сидарта одма притрча и подиже рањену тицу, па је метну на кољено. Пошто поглади полако њено разбарушено перје, поче се старати да умири и утиша бијење њеног срца; за тим нађе један лист и меда, да завије њену рану.

„Ова тица припада мени, по праву лова,“ рече Девадата, показујући своју окрвављену стријелу. „Баш ни најмање, одговори Сидарта, ова тица припада мени по праву још вишем, него што је твоје. Твоја је стријела немоћна пред мојим сажаљењем. По томе праву иљаде створова припада ће мени. Ја ћу научити људе осјећању сажаљења и бићу тумач њихових патња и невоља.“

Неколико капаља крви из лабудовог крила први пут су упознали Сидарту са свјетским тугама и патњама, али то прво грчевито стезање његовога срца пробудило је његов ум и његову душу.

Он је сад познао, да је та душа била сестра свијех страдања. Он је осјетио неку, још мутну, жељу, да стисне у свој загрљај цио свијет, али како ће наћи тај свијет? Љетом га је водио његов отац у село, да му покаже дивоте својих владавина. Он му је показивао поточиће који су жуборили под палмама; плодни нанос што су га бивולי роговима испреметали, и птичија гњијезда по густим шумама. Дивни паунови лећели су око храмова, а груби звук добоша јављао је о свадби. Сидарта је гледао. Његове су се очи задовољавале, али срце није. Он је мислио: „Гуштерица једе мрав, змија једе гуштерицу, јастреб једе њих обоје. Рибар отима лов свој од видре, ћук лови славуја, а славуј мале лептириће. Сваки бије да опет буде убјен. Убиство влада свуда. Живот се рани смрћу.“

Посље тијех шетња он би отиша у самоћу и мислио о великој задаћи живота. Он је питао себе: ће је извор тога живота и ће је средство против њега? Али на та питања није налазио одговора. Сидарта дорасте до осамнајест година. Отац, видећи да је син његов почео размишљавати као *рishi*, почео се јако узнемиравати.

Судходана окупи своје савјетнике и рече им: „Ја имам једну жељу, а та је да мој син влада над васељеном. Али се бојим, да он не изабере тужни и ниски пут самоодречења и благочестивих труда. Како ћу га упутити на славни пут, који ће му дати власт над свијетом, ако он зажели владати?“

Најстарији савјетник одговори: „Магараца! Љубав ће изличити ту његову заблуду. Окружи празно царевљево срце мрежом женскога чара. Што он зна о очима, које доводе човјека да и небо заборави и о даху који се разлива са румених усница. Мисли које ни гвоздени ланци оковати не могу, женскиња ће лако сvezати својом дугом косом.

„Син се мој неће занијети страшћу, оп ће се потчинити само истинитој љубави. Али како ћу наћи ону, која ће занијети његово срце?“

Старац се мало замисли, па одговори: „Уреди празник утакмице у љепоти, ће ће се скупити пред твојим сином најљепше ђевојке из царевине. Мислим, да ће се наћи бар једна, која ће умјети пуштити стријелу у царевинево срце.“

Цар пристаде на ове ријечи свога савјетника, те у одређени дан нареди да царевић сједи на пријестол. Најљепше ђевојке из царевине, окупане, намирисане и обучене у најбогатија ођела лаганим кораком пролазаху мимо њега. Строги Сидартин поглед довођаше у забуну вјетрењаста срца тијех љепотица. По кад кад ћаше која од оних којијема општи суд бјеше одредио награду љепоте, одвојити се од других и примаћи се да се дотакне до руке Сидартине и да прими награду; али чим се ћаху срести њене очи с његовима, тај час би побјегла као уплашена *анимало*; толико је био чудноват његов поглед.

На пошљетку приступи Јазодхара и сви, који сјеђаху близу Сидарте, виђеше како се промијени царствени младић. Дивна ђевојка, лијепога стаса, тихога хода, с очима као у срне, лица тако дивнога, да нема ријечи, којијема би се могле описати његове чари, примаче се престолу. Само она једна, прекрстивши руке на прси, слободно погледа царевића у очи и не преклони своју горду главу.

„Има ли за мене дара“ запита она тихим гласом. „Све су награде издате, одговори царевић, али ево за тебе ова, због тога што си наш град обрадовала твојом љепотом.“ За тим скиде ђердан од смарагда и метну га на Јазодхарин врат. Погледи се њихови сусретоше и из тога погледа роди се љубав.

Јазодхара је била из рода Готамида и отац јој је објавио, да ће је удати за Сидарту само онда, ако он побједи друге просиоце на царским играма. Сидарта је пристао на такве услове и побједио је у гађању стријелом, у мачевању, у јахању и у свим другим играма.

Тада се предивна индијанка подиже са свога мјеста, изиде из гомиле, узе вијенац од цвијећа и покривена покривалом прође кроз гомилу младих ђевојака и дође к мјесту где је стојао Сидарта. Млади Сидарта бјеше на своме коњу, који покорно држаше свој врат под руком свога господара. Сидарта се одликоваше од других и стасом и погледом. Пошто се ђевојка по-

клони Царевићу откри своје предивно лице, које се сијаше љубављу; па окити мирисавим вијенцем врат Сидартин и метну своју вилинску главу на прси свога супруга. Затим клекну пред њим на кољена и с изразом пуним гордости рече: „Драги Царевићу! Погледај на мене, ја сам твоја.“ Кад се Сидарта и Јазодхара узеше за руке и пољубише, народ ликоваше у највећој радости.

Свадбу свршише по обреду Сакија. Супрузи најпријед метнуше двије сламке у чашу млијека тако, да се обје саставише, што је значило, да ће њихова љубав трајати до смрти. Послије тога, свеза ли су над њиховим главама њихове хаљине и метнули им над главама вијенце, па за тим цјевали свадбене химне.

Отац Јазодхарин рече Сидарти: „Обожавани Царевићу! Она која је била моја кћер, сад припада само теби. Буди прамањој добар, јер је сав њен живот у теби.“

Отац Сидартин бојао се да неће бити доста само та љубав, па да одврати сина од аскетизма. Да би та љубав имала жељене пошљедице он је наредио, да се приправи за њу чаробни стан.

Близу вароши Капилавасто налазило се брдашће близу кога је текла рјечица Рохини. Тимаршова шума опкољавала га је од јужне стране, а варошка граја долазила је до њега тек из далеко, као неко зујање чела. На сјеверноме хоризонту виђеле су се величанствене Хималајске горе и шуме разбачане по стрменим странама гора, међу водопадима и облацима.

На догледу таквога ландшафта, на веселоме брду, отац је оградио за Сидарту дворац каквог је мало равнотга било. Врата су била величанствена: прагови од алабастра, вратнице од бијелога мрамора, а врата од шимширова дрвета. Около врата било је мноштво стубова разне боје. У врту је било много фонтана, око којих је насађено лотосово цвијеће. У фонтанима играшкале су се рибе плаветне и црвене боје, а по врту шетукали су паунови, чапље и јелени.

Али највише чудо у томе дворцу била је спаваћа соба украшена свијем онијем, што је индијанска машта могла створити. У њу се улазило кроз заграђени врт.

У томе светилишту љубави владала је тајанствена полу-свјетлост; лампе са запаљеним мирисима освјетљавале су, кроз

преграде од седефа, зидове нашаране најразличитијим бојама и меке кревете.

Ваздух су потресали звуци гитаре; а сутон пун његе и страсти ширио је своја крила на земљу. Ту је царевић проводио часове љубави са предивном Јозодхаром. Ако је био жедан доносили су му шербет од воћа и снијета. Ако је био уморан — окупљале су се бајадерке, те при звуцима сребрних прапораца играле су око њега чаробни плес. Ове игре, у сред паре од спаљених мириса, будиле су његова полу успавана чувства. Ако је туга омрачавала његово чело, њежна музика потицала га је, да тражи наслалу у наручја Јозодхаре.

(Н а с т а в и ћ е с е.)

— ** —

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПОВИЈЕЋЕНИ РЕАЛИСТА.

— ЈЕДАН ОДЛОМАК НОВЕЛЕ А. Петровскога. —

Свјет је овај тиран тиранину,
Он је састав паклене неслоге:
У њ ратује душа са тијелом,
У њ ратује море с бреговима,
У њ ратује зима и топлина,
У њ ратују дневи са ноћима,
У њ ратују дуси с небесима.
Тјело стење под силом душевном,
Колеба се душа у тиједу...
„Горски Вијенац.“

— И Ви, господине Радићу, од неког времена са свим забаталисте своју лиру — више се бавите невезаним слогом. Шта је узрок, те Вас напусти Ваша вила милосница у најљепшем цвијету Ваше младости? — питао је од прилике тако госп. Павловић свога госта, присеркујући кафу и одбијајући густе димове британике.

— Вјерујте ми, — одговори гост послѣ мале почивке, наборивши чело — да напустих ја њу, предвиђајући већу потребу и корист нашој лијепој књижевности, бавећи се прозом. А, право да Вам речем, и лако ми је било ударити у образ својој вили, кад се скоро још не бјесмо добро ни упознали. За оног, да речем, тренутног опћења с њоме, написах истина, неколико пјесмица, и неонажен скоро од читалачког свијета, па, без зазора, могах, да за навѣјек прекинем дружење с њоме. Мислио сам: што да се губим у идеалисању, кад и тако имамо ваљаних пјесника, да и не спомињем оне, који осјећају са мном — који би се радо повратили к мени, да ми даду руку помоћи на педагогијском, филологијском или било коме пољу рада, на коме би, као што и сами осјећају, радили сигурнијим и у опће

бољим успјехом, те тиме више користили себи и својима, него ли напрезним цвркутањем, имитујући глас славујев... Да, да, тако они осјећају, али зазорно им је изневјерити своју вилу, пошто су је мало дуже пред свијетом грдили и опћили с њоме, а уз пркос своје наклоности... Шта би им на то свијет рекао — помишљају и губе се у напрезном идеалисању, крај све животне потребе: да крену реалним правцем на пољу књижевности...

— Али, допустите ми — пресјече га домаћин: — кад тако мислите, јамачно сами себе варате... Ја Вам вјерујем, да мислите и да сте тврдо увјерени, да сте Ви победили своју вилу милосницу; али ја бих из сопственог искуства рекао: биће прије, да је она Вас напустила, него ли Ви њу... Она се неосјетно, кришом од Вас удаљавала, а Ви, кад сте од једном дошли к себи и опазили је одалечену, да сте је једва могли замјерити, рекли сте сами себи: „Еј вала ти, кад си био толико јуначан да је напустиш за навјек,“ рефлектујући на сваком таком помислу корист по српску књигу том својом енергијом... Опростите на овој примједби!... Ја сам, знате, прошао многе фазе живота, кроз које ћете Ви тек у своје вријеме пролазити... Допустите ми, да Вас још нешто упитам...

— Молим!

— Да ли се сјећате своје задње пјесме?

— Сјећам.

— Јесте ли је печатали?

— Нијесам... Ево Вам је! — одговори госп. Радић и извади из своје доста подеране биљезнице једну малу хартију и отпоче да из ње чита:

Н'јеси рекла да ме волиш —
Стр'јепила си, душо, је ли?...
Поглед нам се крадом срио
И — ми смо се разумјели...

То бијаху звучне р'јечи,
Задахнуте миром ружа;
То бијаше мелем, што га
Рај бономе срцу пружа. —

На што р'јечи — пусте р'јечи! —
Кад је срце глухо, н'јемо?!..
Погледај ме, дуче моје, —
Ми се добро разум'јемо...

— То је Ваша задња пјесма?

— То.

Па тако сте је дуго сачували!.. А на што Вам иста, по што сте се, велите, манули пјевања и пошто нећете да печатате своје пјесме?

Варате се, господине, није она код мене одавна. Иста је спјевана о трагу мало дана; дакле у петој години мог брачног живота. Сачувати је не мислим никако, вјерујте, него је случајно до данас проживјела у мојој биљезници — и — ево Вам је... — Ту г. Радић са свим хладнокрвно искомада своју пјесму и комадиће хартије стрпа у џеп, да не натруни туђу собу.

— Каква противност у вашем говору и твору!.. А Ви рекосте да више не пјевате?..

— Врло мало; и то онда, кад осјетим несбуздаи нагон. Ово ми је пета или шеста пјесмица од назад три године. Не штампавам их; а енергичним настојањем ишчежава тај нагон к стихотворству, докле кроз њеко вријеме не утоне у мору заборава.

— Разумијем. Врло добро. Реците Ви мени сада (а опростите на овом питању), да ли се у ствари односила на кога та Ваша задња пјесма, или је прост апстрактан узрок њеног постанка?..

— Знам на што циљате, али ја ћу да будем у свему искрен према Вама... Вјерујте, узрок њеног постанка са свим је конкретан. Но кад бих Вам искрено ствар предочио, могли бисте посумњати у моју брачну љубав, а ја Вас не бих рад увјеравати о ономе, о чему Вас, може бити, не бих могао ни увјерити, а кад бих мислио да сам Вас у неколико и увјерио, сумњали бисте у истину мојих ријечи, гледе на сâм ток ствари. За то боље да прекинемо о томе.

— И ту Вас разумијем... Ви сте се, дакле, моментално занијели љепотом њекоје љепотице, из чијега је погледа Ваша фантазија читала све оно, што сте јој намијенили у тој својој пјесми. То, дакле, не може, допустимо, да поколеба ни за длаку Вашу брачну љубав, и из тога ја видим да сте Ви пјесник; а што нећете да излазите на јавност тим својим пјесмама, то је споредна ствар... Него реците Ви мени: кад би у таком случају Ваша уобразиља нашла истинског одзива и пријепла у стварност — што је, мислим из сопственог искуства, просто могуће — гдје би и шта би Ваша породична љубав?..

— Врло проста ствар. Ако, као што рекосте, вјерујете, да сам ја (боље да сте рекли, да бих био с временом) пјесник, онда: као што поступа здрав разум према вили милосници, тако би и према стварности, која би се, као што велите, дала

ишчаурити из фантазије, те не би могла ни бити од, бог зна, тако рђавих пошљедица по брачну љубав...

— Али Ви и данас пјевате — пресјече га домаћин — и ако тим својим пјесмама не излазите на јавност.

— Пјевац, да, и ту управ здрав разум и енергија ради своје... Не рекох ли Вам: у три године само пет или шест пјесмица; до твије три године биће их можда још двије три, а до пет шест ни једна. Тако кроз једну деценију једва ћу се сјећати да сам и ја правио стихове. Тако би и разум у хармонији с моралом и енергијом имао истог успјеха и у афери, у коју бих се, по вашем мијењу, могао уписати: — срце би тежило за својим идеалом, разум би га блажио и одвраћао, предвиђајући рђаве пошљедице по брачну љубав и претпостављајући тој љубави брачну. Тако би се срце повратило у своје првобитно нормално стање, истина, прекаљени морем јада и невоља, кроз које би морало проћи у борби с разумом; но то би га опет очеличило: дало му двоструку моралну снагу, за даље акције у сусрету ништавних, варљивих, и по морал штетних наслада у будућности. Крај свега тога, ја ипак мислим: здрав разум, узимајући у обзир рђаве брачне пошљедице и од моментаног таког заноса срца, истражио би на вријеме стазу, којом би изашао на поље реалности, те не би дао срцу ни да забаса толико, колико Ви мислите... То је искрено моје мијење, па га Ви и не могли одобрити...

Докле се госп. Павловић тако разговарао са својим гостом, на канабету у побочној соби сједало је, заваљено, или боље: лешкало је убаво деветнаестогодишње дјевојче — мила јединица госп. Павловића — са Тургеневљим „Руђином“ у руци. Књига јој је била заклопљена, а очи упрте у једну тачку на плафон, по чему би се могло тумачити: или да је претерећена читањем „Руђина“, па да премисља о његовом чудноватом владању у опће, или: да је на књигу и заборавила, па да живим интересом прати разговор свога оца и госп. Радића. По свој прилици биће прије да је оно прво, јер шта би је интересовао њихов разговор, кад и тако њезине мисли имају да се и чиме интереснијем баве и од њихова разговора и од понашања Руђинова: — својим драганом, госп. учитељем Тимићем, којим се пред тијем на њеколико дана бјеше заручила, и који сјутри дан своје вјеридбе, по налогу старије власти, отпутова у Далмацију, у село К., на чије мјесто дође госп. Радић.

Пошто се је нови учитељ поздравио с домаћином, обећавши му своје чешће посјете, по његовој жељи, дјевојче се хитро

трже, као иза сна, устаде, ошкрину прозор и с њеком радозналошћу гледаше за тим новим учитељем, што ће да замјени њеног драгана у вароши С. Пошто га је изгубила из вида, с њеком особитом забринутошћу изађе из своје собе.

— Дође нам нови учитељ, Мака, — изусту госп. Павловић, чујући да му се дјевојче приближује. — Сјећаш се, то је онај, за кога ти обично велаше да је штета што више не пјева?... Баш сам се о томе с њиме разговарао, па вели, да се је са свим мануо пјевања, с узрока, што предвиђа, да ће на другом пољу књижевног рада више користити Српству. Госпођа му још није стигла, али до мало дана, рече, доћи ће и она.

— Ожењен је, дакле? — са свим равнодушно промрмља дјевојче.

— Јест. И врло је изображен човјек. Тако ћемо имати чешће лијепа друштва.

— Да, — механично изусту гђца Мака, као да је госп. Радић у толико само интересује, у колико му је досуђено да сједи на катедри њеног драгана. Да није госп. Радић учитељ, а при том да није публиковао неколико својих пјесмица, које су веома утјецале на нашу гђцу, ваља да је госп. Радић не би ни најмање интересовао, а тако видјело се, да је, и преко свога обичаја, ако ће и у неколико интересује судбина тога човјека — када је запитала оца: да ли је госп. Радић тако сиромашан, па је дошао да их посјети у онакој простој одјећи, на што јој је отац одговорио, с њеким особитим нагласком:

— Е, дијете моје! Сви даровити људи најмање пазе на своју спољашност. Њима је све једно шта ће ко говорити о њиховој спољашности. Њима је пред очима само своја мета, којој теже умом, срцем и душом, не гледајући шта се око њих збива, т. ј. шта ће ко мислити о њима, и хоће ли коме годити њихова одјећа. Такви људи најмање пазе на своју спољашност.

— Јест, тако је; али има и будала људи, који се из своје глупости и надутости држе тога принципа, бива, да импонују као какви филозофи...

— Тако је, дијете моје, но не мисли да је таки и господин Радић.

— То не велим; то нијесам ни ја хтјела рећи. Ја велим онако.... у опће...

Још су се прилично дуго њих двојица разговарали о госп. Радићу и његовим умним производима, и на пошљетку је госп. Павловић споменуо: како му је жао, што је заборавио позвати ту вече госп. Радића на вечеру, и, пошто је дознао од своје

ћерке, од које би обично у сличним случајевима увијек тражио савјета, да нема ништа против тога, — изашао је у шетњу, у намјери да га потражи. Мака је саопћила служавци очину намјеру, а и сама је прионула за посао, да вечера буде достојнија новог им госта.

Около седам сахата стигао је госп. Павловић са гостом кући. Пошто га је представио својој ћерци, сјели су за приправљен сто, гдје им се мало за тијем придружила и гђца Мака.

— Како?!.. То су Вам, дакле, сви укућани?!.. — питао је зачуђено гост домаћина.

— Сви... — устежући уздах, изусте овај.

Настаде ћутање. Домаћин прими од служавке прво јело и понуди госта, за тим послужи ћерку и себе, па настави:

— То ми је све... То ми је најпрво и најпотоње дијете. Њеним рођењем угасио се је живот њене добре мајке у првој години нашег брачног живота. Отац ми је умр'о лани, а мајке нијесам упамтио, колико и она.... Молим Вас узмите, охладите Вам се. Пошто вечерамо, можемо се слободно разговарати докле год зажелите.

Настаде ћутање. За вријеме цијеле вечере није се скоро десетак ријечи проговорило, јер домаћин имађаше тај обичај, да при јестиву са свим мало говори. Како Вам се допада то? како ово? како оно? — то је било све, што је домаћин изговорио своме госту за вријеме цијеле вечере, на што је гост једноставно одговарао: „добро,“ „врло добро,“ и „извртно,“ а сам се не хтједе упуштати у разговор, јер појимаше ту домаћинovu навику још из почетка вечере.

Пошто вечераше, отпоче се што живљи разговор, разумије се, попраћен којом здравицом. Обојица пијаху добро, али умјерено. У неко доба закуца неко на врата.

— Напријед! — одазва се госпођица Мака.

Бијаше писмоноша, који се учтиво поклати, предаде ствари, опет се поклати и, са „лаку ноћ,“ оде...

— Је ли писмо од Томића? — питао је домаћин ћерку, пошто ова већ бјеше распечатила писмо, које њој у руке бјеше дао писмоноша.

— Јест.

Домаћин пружи госту „Српски Глас,“ а сам узме да чита „Велику Србију.“ Послије малог прегледа листа, запитаће опет ћерку:

— Обиче ли му се, шта вели?..

Госпођица, у пола смијући, учини знак главом „не“ и слијеђаше у себи читање.

— Видите ли, господине Радићу, још најлађе годину дана, па ћу да останем и без ње, — настави домаћин, полажући једном руком лист на стô, а другом показујући на своје јединче. Како ли ће онда бити моме срце у овој празној кући, гдје ми она бјеше све и свја?!..

Госп. Радић је од прилике разумио на што се односи домаћинов говор, те ће му онако гласом сажалења:

— Само ако буде гдје близу Вас, па опет је добро...

— Може се казати: ни сама не зна гдје ће, као што не знате ни Ви гдје ћете до године: јуче сте били код своје куће, данас сте овдје, међу нама, а до који дан опет Вас могу гдје премјестити, гдје се ни сами не надате.

— Тако је... Дакле чиновник?..

— Учитељ.

— А гдје је сада молим?..

— На мјесто Ваше.

— Тако! Господин Томић, дакле...

— Да.

— О сиромах! Забачен онако у село, у пустињу...

— Е, шта ћете!..

Госпођица управо бијаше довршила читање писма.

— Не бојте се, госпођице, — настави г. Радић шаливо, окренувши јој се, — докле год устоји у мом селу, неће Вас изневјерити: неће моћи друга у срцу му заузети Ваше мјесто, немајте бриге... Да је, боже сачувај, гдје у вароши, е, е онда не знам шта би могло бити...

— Па и кад би..., — изусте ова са свим флегматично.

— Како то говорите, бог с Вама?!.. Или га зар не љубите?..

— То нијесам мишљела... Али кад би ме, као што велите, напустио, био би знак да ме не љуби, па онда, разумије се, ни ја не бих имала узрока да се срдим; што више морала бих му бити благодарна, што је то на вријеме урадио.

— Не разумијем... Ви дакле сујмате у његову љубав?..

— Ни најмање.

— Него?...

Или се, молим, зар један ожени, што, варајући себе, мисли да љуби истинском љубављу, док доцније тек увиди своју обману, која доводи за собом рђаве пошљедице. Имамо заиста много, не само писмених, него и живих примјера...

— Тако је... А зар се то исто не збива и са женскињем?..

— Збива, али у много мањој мјери...

— Нека буде на Вашу... То исто не спада у оквир нашег претреса, о чему смо започели; за то пријеђимо на ствар. Реците Ви мени, госпођице, окле би Вама та снага, да му за такав поступак захвалите, ако га прво у истину љубите (а извините на овом изразу)?..

— Како: окле?!.. Зар природним путем не долазимо до тога, да нам се инстинктивно намеће израз захвалности и благодарења, кад нам њеко у чему год помогне, да нас не снађе каква непредвиђена несрећа, до које бисмо стално морали доћи, кад нам не би тај „њеко,“ било хотимично или случајно, то је споредна ствар, у помоћ прискочио?..

— Истина; имате право; али ту је љубав по сриједи...

— Ма било и што више од љубави... све једно је...

— Не могу да докучим шта би то било, те је данас Вама више од љубави, коју гојите прама свом драгану, кад га у истину љубите...

Дјевојче је у пола порумењело на ту његову примједбу, по чему би се дало судити, да је одобрава... Г. Павловић настави поново читање новина.

— Као што рекох, — настави госп. Радић, — ту је љубав по сриједи. А кад љубимо искрено, не можемо тако на пречац и мрзити, па ма имали најоправданијих узрока за то. У то сам и ја сумњао прије него се нијесам и сам увјерио да је тако. На прилику кад њекога љубимо истинском љубављу, па на једном, са узрока оправдана, хоћемо да прекинемо с њиме љубавне одношаје, окрећући од њега главу с презрењем, или усиљавајући се просто да му се покажемо у потпуној индиферентности благодарни, пошто је, мислимо, то и заслужио — ми ту само себе варамо, јер, мислећи да га у истину мрзимо или да смо му благодарни, ми га још већма љубимо, пошто здрав разум хтио би и настоји, да га и срце послуша, те насилно намеће срцу тако лажно осјећање, које у ствари оно и не може да осјети. Оно би се тек с временом, слушајући увијек здрав разум, с њиме измирило и сложило; а Ви само мислите да бисте га, разумије се, презирали, или били бисте му благодарни, варајући сами себе да то чините, док у ствари љубили бисте га још већма; а с временом не велим да не бисте дошли до истинског презрења, благодарности, индиферентности или чега било. Јунакиња, која би се тако могла понашати прама свом изгубљеном идеалу, не вјерујем да би се тако лако могла наћи, па

дошљедно, веома сумњам, не замјерите ми, да је иста у Вашој особи...

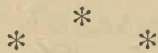
Дјевојче се бијаше замислило, и ко зна шта би на то одговорило да није г. Павловић прекинуо читање и подигао здравицу ваљаним наставницима, који се својски старају за бољитак и напредак човјечанства...

Разговор је још мало потрајао о опћим стварима, у то је куцнуо и час растанка... Бијаше управо поноћа, када је госп. Радић отишао.

— До душе, ваљан психолог тај наш учитељ; а давно се рекло: педагог без психологије, то ти је што и лекар без анатомије, — изговорио је г. Павловић својој ћерци, полазећи у своју спаваћу собу...

— ❖ —

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Сачрањено миље.... На ружином грању
Не њиха се цв'јеће да лепишира храни,
Нити се чују звуци љубавног поздрава —
Хладна зима стезе, хладни свићу дани.

Прснули пушири у којим се роса
На уранку сјала к'о бисерје дробно,
Под суморним небом дух пораза стиже
И кроз пушта поља зајауче злобно.

К'о да груди стезе дах грабовске влаге
Кад кроз сухо лишће мразни вјетар дуне;
Мртво шума снови и снужено ћуши
Као краљ без скипитра, без в'јенца и круне...

Не трепери листице нити славуј слеће
Да у мирном хладу слатку љубав збори,
Нити поток шуми, нити се живота рађа —
Мртво је у зраку, мртво је у гори.

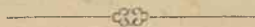
Али моје срце осјећа и живи!
Анђ'о младих снова диже ме и носи
У в'јенце од ружа — у загрљај теби
Гдје се вјером кр'јешим к'о цв'јетак у роси.

У јасно сунашце — твоје очи благе —
С окриљеном душом погледи ми лете,
Око мене цв'јеће од најљепше шаре
Па се њежно цв'јетак са цв'јетићем плете.

Ја милујем прамен твоје косе бујне,
Пијем врели пољуб, што ме у рај носи,
А душа ми тихо св'јетлог Бога слави
Што ми даде цв'јетак — ког зима не коси!

У Мостару, 9 Дек. 1894.

Алекса Шантић.

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ.

Поводом распре о поријеклу Вука Раслапчевића.

У потоње вријеме опажа се код нас једна појава сваке похвале достојна, а то је, да су се наши млађи људи, нарочито учитељи, почели занимати изучавањем нашега народнога живота и прибирањем народних умотворина. Но у исто доба опажа се у овоме и нека струја, за коју не би жељети било, да се и даље у започетом правцу развија — то је, можда неотично, извртање историјских истина и безалаберно разигравање на рачун наше прошлости и историје. Оваквим историјским чланцима прије годину-двије дана особито је изобиловао „Јавор,“ било их је по који пут и у нашим, домаћим листовима, а прошлога лjeta разви се читава полемика у „Просвјети“ и „Гл. Црногорца“ и то о поријеклу Вука Раслапчевића, која ми је и дала повода, да ово неколико редака напишем.

Мени није намјера да овдје ступам ма с ким у полемику, а још мање да сводим с ким год какве личне рачуне, јер на прво никад нијесам вољан, а за друго, хвала Богу, немам никакве потребе — намјера ми је једино то, да се колико толико дође до истине у питањима, која је речена полемика потакла, као и то, не би ли овај чланчић дао повода коме другоме, ко би се за сличан посао прихватио, да мало обазривије при томе послу поступи.

Поред чланака које је г. Вукчевић у „Просвјети“ написао, упорно доводећи поријекло Раслапчевића из села Дражевине у Љешанској нахији, као и поред оних, што их у „Гл. Црногорца“ написаше г. г. Пејовић и Јовићевић, упорно доказујући, са своје стране, да је Раслапчевић родом Јанковић из Ријечке нахије, — мислим не би потреба било дуго се на то питање заустављати, јер би се из поменутих чланака лако могло увиђети ко има право. Да, тако би и било, да су ти чланци пошљедица хладног истраживања истине, али пошто не можемо то о њима казати, — поријекло Раслапчевића остаје, поред свију тих чла-

нака, недоказано и нејасно, као што је и прије било, те се мора поново истраживати и доказивати.

Ја се не узимам овдје, да тачно докажем његово поријекло, јер за једну такву ствар нити имам средстава под рукама, нити времена да се пропутује и испита ствар потанко, али ћу опет проговорити двије ријечи о њему.

Вук Раслапчевић спада у коло оних јунака, који својим подвизима испуњују доба витешког Владике Данила. Те јунаке обесмртио је Печар II у „Горском Вијенцу“, а народ у својим јуначким пјесмама. За већину тијех јунака почисто се зна и ко су и одакле су били, јер потомци њихови и до данас живе. Поред свега тога, велика би доиста заслуга била онога, који би нам живот и јуначка дјела тијех јунака истински описао и предочио, те уклонио басне које данас постоје у нашим причама и историјама. — Међу поменутих јунацима има можда два-три око којих би се требало промучити, да им се право поријекло нађе, а један од тијех био би и Вук Раслапчевић.

Прије свега из улоге коју игра Раслапчевић у „Горском Вијенцу“, а тако и из односа његова према другим лицима тога дјела, ни из далека се не да назрети његово поријекло.

Даље Раслапчевић се помиње у пјесми о боју на Царевом Лазу (Истор. Цр. Горе, од Милутиновића, стр. 58 и даље). У тој се пјесми прича, како је Владика Данило одредио два Ђурашковића, Јанка и Богдана, да уходе турску војску. Ови су пристали, али с тијем, да им даде друга и трећега

„Големога Раслапчевић Вука
Турску земљу јесте проходио
Знаде турски, знаде арбанашки.“

Из овијех ријечи може се назрети само то, да се овај човјек више кретао по јужним крајевима и границама Црне Горе, ђе је имао прилике, да научи турски и арбанашки, као и то, да су Ђурашковићи познавали добро његово јунаштво, живјели негђе близу с њим, војевали заједно и да су се на њега као на сами себе поуздати могли. Ово нам даје право мислити, да *Раслапчевић никако није био Бешњанин*, а у томе нас још више поткрепљују оне ријечи, које је он по Ђурашковићима поручио Владици Данилу, кад се ријешио, да у турски табор остане и војсци им калаузи:

„Има доста серхатлија војске:
Сто хиљада и седам стотина,
А сувише Зета земља равна

И сва брда до Никшића града,
Поселице нахије Љешанске,
 И то ће све ломној Гори Црној.“

Овакви одзив о Љешанској нахији искључује могућност, да је он био Љешњанин, а тијем мање је он у то вријеме могао живјети у Дражевину, ће није тада ни било никаквог села ни стана, него је она засељена послјије битке на Царевом Лазу, а то без сумње и сам г. Вукчевић врло добро знаде.

Остаје нам сада да видимо, кад Раслапчевић није био Љешњанин, онда је ли био Цеклињанин, Јанковић?

Нећу да се упуштам у потанко разбирање овога питања, — то нека учини који Цеклињанин, који без сумње тачније зна родословну својих брстава, него ја, али ћу се постарати, да му бар у неколико олакшам посао:

У племену Бјеличком, а у селу Љешевоме Ступу налази се и данас кућиште, земље, сјеенокоси и катун, који носе име „Раслапчевића.“ Породица Раслапчевића, како прича каже, живјела је ту. Отац Вуков погинуо је у Рудинама, у Трубјелу. Вук, једини огранак те куће, остао је сироче у колијевци. Мајка му се преудала у Јанковиће и собом повела малољетног Вука, те је ту одрастао и живио. Даље прича вели, да је Вук у младости био велики несташко и „ђаво га носио свуд по Арбанији,“ а долазио је ђекади у Бјелице и четовао с њима кроз Херцеговину.

Према свему до сад реченоме, као и према томе, што се Раслапчевић јавља доцније у породици Јанковића, те је чудновато, зашто да он не задржи опште, браствено презиме, него задржава своје, особато, — остајем при томе, да Вук Раслапчевић *ниш* није био Љешњанин ни Цеклињанин, него је био Бјелица, а у Цеклину се одгојио и живио.

Но у чланцима г. Вукчевића помиње се још и Бан Милоњић и, बारे по духу онога што је о њему речено, рекао бих, да г. Вукчевић и не сумња, да Бан Милоњић није био Љешњанин, пошто је за један од доказа, да је Раслапчевић Љешњанин узео и то, што је Раслапчевић био „сусјед Бана Милоњића.“ Дакле, морамо и о њему рећи коју.

За Милоњића смо на чисто:

Бан Милоњић је Катунјанин, Озринић, Велестовац, с Николине главице. Кућа (данас кућиште као и многа око њега) била му је у „Липе“ више воде Локања. Код куће било је велико камено гумно, које и данас постоји. Све то, као и земље око куће, носи и данас име Милоњића. Сестра његова била је удата за Вукотом, родоначалником данашњих Вукотића. Осим

тога сва, ваљда, Катунска нахија зна, ко је и одакле је био Милоњић, али вријеме је такво, да то треба и писмено доказати.

Па да и докажемо:

Да најприје видимо можемо ли по „Горскоме Вијенцу“ ући у траг Бану Милоњићу.

Кнез Роган пита Вука Мандушића:

„Дану, Вуче, што оно збораше
За нашега Бана Милоњића“

Овај израз „за нашега“ јасан је доказ, да ту иде разговор између својих људи, а о своме човјеку, као што су и били кнез Роган (Цуца), Мандушић и Милоњић (Велестовци), први комшије, пријатељи и браћа и у миру и у рату.

Из даљег разговора види се, да је Мандушић заљубљен у снаху Милоњића:

„Кад је виђу ће се смије млада,
Свијет ми се око главе врти.“

Из овога се види, да је снаха Милоњића морала живјети негђе под око Мандушића, ће је могао често гледати и њеним се чудним осмјејком заносити, а иначе, и ако су „љубави пре-силне моћи,“ куд би врат ломно у Дражевину, да гледа снаху Милоњића — предмет свога обожавања.

Даље:

„Па све могах с јадом прегорети,
Но ме ђаво једну вече нагна,
У колибу ноћих Милоњића.

Ватра гори на сред сјенокоса.“

Јасно је, да се овђе описује природа и живот једнога планинскога мјеста, а никако не Дражевине.

Даље:

„Тужи млада ђевера Андрију,
Мила сина Милоњића Бана,
Који му је ланих погинуо,
Од турака у Дугу крваву.“

Није ми познато да су Ђешњани, баре до новијег времена, четовали и гинули у Дугу, — њима је наручвије било четовати на Подгорицу и широм питоме Зете, него на Никшић и по његовој околини.

Најпослије да наведемо још и ово:

Постоји народна пјесма, која прича како су Велестовци дигли чету, да освете браћу, коју им је Ђуприлић на вјеру погубио (1714) и у пјесми се између осталог говори:

Пили вино три добра јунака,
 Под Копитник високу планину,
 Једно јесте Мићуновић Вуче,
 Оно друго Милоњићу Бане,
 Треће змија Мићунов Андрија.“

Пошто се чета скупила, — прича се, да је дошло једно момче од својих 16 година, Марко Станојевић, те молио да и њега приме и молећи обраћа се Бану: „А мој стриче Милоњићу Бане.“ — Окле је могао Бан Милоњић доћи, као туђ човјек, у ту чету и окле би могао Марко Станојевић, Велестовац, назвати стрицем Бана Милоњића, кад би овај био Љешњанин, то ће ваљда разгонетати онај, који је у чланку „о поријеклу Раслапчевића“ казао, да је Бан Милоњић (Љешњанин) имао катунс у Велестово. Вала, ово је и сувише . . .

Мислим, да смо на чисто с поријеклом Милоњића, а сад да се постарамо, да видимо, јесу ли Милоњић и Раслапчевић могли бити доиста сусједи и имати своје имање у Дражевини.

Ова лица нијесу лица Омирове Илијаде, и ако наликују на њих, него нас једва 150—180 година од њих раздвајају, те то није тако старо, да то знат неможе бар онај, кога се то из ближе тиче. Но оист вељу, нећемо се упуштати у потанкости, јер би то сувише тугаљив посао био, а ради ријешења горњег питања, упутићемо читача на „Српско Огледало.“ Тамо, на стр. 37 и шледећим, наћи ће пјесму, која носи наслов: „Ибраим-паша и Велестовци.“ У тој се пјесми прича, како су Велестовци на зор турцима дизали с овцама да зимују у Сађавац, па паша поручује Спужанима:

„Ја сам чуо и кажу ми људи,
 Да су сашле црногорске овце
 На зимницу у Сађавац тврди
 Спрама Спужа града крвавога.“

Ту је, разумије се, била и читава чета људи,

„А пред њима до три војевode:
 С Велестова Мићуновић Вуче
 И два брата два Мрваљевића,
 Мрваљевић Драшко и Вукота.“

Турци су из ненада ударили на њих, али су се злочести натраг вратили. Мићуновић, пошто се није боју надао, није ту био, него

„Бјеше Вуче водио дружину,
 И узео турскога плијена
 Са дно Берџ, искрај Љешкопоља.“

Кад се узме, дакле, с једне стране стање Љешанске нахије у оно доба према турцима, а с друге ово четовање и погоње-

ње с турцима по тој нахији и сусједноме јој Љешкопољу, онда није никакво чудо, што је Милоњић своје спаилуке у Дражевину имао и ту се на зор турцима држао. Он је то село и населио и у њему цркву оградно. — Све то пак слаже се с причама које и данас постоје о баснословноме богатству Милоњића.

Осим тога, из већ реченога види се и то, да није баш потребито било бити родом из Љешанске нахије, па да човјек зна те бајаги чудне и замршене кланце, — то су ето знали и други црногорци, а тијем прије то је могао знати Вук Раслапчевић, који и да није био рођени, а оно је био бар прирођени Цеклињанин, којему је то на прагу од куће било и који није могао то незнати, пошто „турску земљу јесте проходио,“ а један од главних пролазака у ту „турску земљу“ и био му је баш преко Љешанске нахије, преко које је и довео турке на Царев Лаз.

Осим тога Раслапчевић је могао имати имање у Дражевину на истом основу, на коме и Милоњић, тијем прије, што он, ако је истинито баш оно бјеличко предање, није могао имати дијела у напљедно имање Јанковића, као придопљак, те је морао сам да се о томе брине, а познанство с Милоњићем без сумње је колико-толико имало утицаја на његово насељење у Дражевину.

Према до сад реченоме дакле и Раслапчевић и Милоњић могли су имати имање у Дражевину и бити сусједи, а да ни један ни други не буде Љешњанин као што заиста нијесу ни били, и као што има и данас више брстава у Љешанској нахији, која поред свега тога што ту живе, опет не заборављају своје право поријекло, нити се од њега одричу.

На овоме ћемо се за сада зауставити, али напоменућу још и то, да онај, који би се желио потрудити, да расвијетли какво нејасно питање из наше прошлости, треба да то ради часно, непристрасно и без икаквих себичних интереса ма које вјесте они били и тијем ће доиста добру службу услужити нашој отачаственој историји.

У противном случају, он ће само вишу збрку учинити и не само да му нико на томе захвалити неће, него ће само себе грдно тијем изложити, јер се те ствари не смију ћутећи прелазити.

Задиркивати пак у подобним *штудијама* осјетљиве стране појединих лица и читавих племена, — то је у најмању руку безрасудно, а још је горе и безрасудније такве ствари путем штампе јавности предавати.

Ж. Драговић.

СТАРЕ РАЗВАЛИНЕ.

*На врх брда високога
Куд се орли вију само,
Старе неке рушевине
Још и сада стоје тамо.*

*Те зидине стародревне
Густи бриљан кити свуда,
А о њима причају се
Разне приче, разна чуда.*

*Људи кажу да је неки
Властелина ту сједио,
Имао је блага много —
Ал' сувише стар је био.*

*И он узе жену себи
Младу цуру дивна лица,
То је била како веле
Од најљепших љепотица.*

*Л'јепу жену он је уз'о
Преко саме њене воље,
Па је глед'о да у свачем
Угоди јој што мож' боље.*

*Ал' ту жену волио је
Неки витез чили, млади,
Па у тузи вељој својој
Није знао шта да ради.*

Пробуди руво своје
 Као сирак какав прави,
 И тако се, јадник, смјерно
 Властелину сједом јави.

Пошље крашког разговора
 Стар властелин шад похити
 И весело љуби рече:
 — Ово ће нам слуга бити!

Задрхтао љуба дивна —
 Лице јој се зарумени,
 А у себи прошапута:
 — Благо мени, благо мени!

И од тада у том двору
 Све је ишло к'о и прије,
 Ништа ново нико живи
 Опознати мог'о није.

Ал' властелин сједи ипак
 Почесто је брижан био,
 Но ту бригу он је вјештао
 Од млађијех својих крпо.

Али опет корак сваки
 Своје л'јепе, младе жене,
 Пажљиво је он пратио
 К'о и друге после њене.

Док у једној тајној ноћи
 Сам б'и свједок своје руге —
 Жену своју затек'о је
 У наручју свога слуге.

Шкрикнуо је зубим' страшно
 И латио мача љута,
 Па заману силовито
 И удари два, три пушта...

А када се осветио
 У дворе се шужан врати,
 У самоћи, у тишини
 Ту отпоче јадоваши.

Од тада је прошло доста,
 Ал' остаде прича ова,
 Некоме је давно стара —
 Некоме је опет нова.

Но још и сад на врх брда
 Куд се орли вију само —
 Рушевине стародревне
 Још и сада стоје тамо,

Многи пастир близо дође —
 Властелинско тражи благо,
 И са пјесмом из долине
 Он дозива своје драго....

Мостар, 15 Новембра 1894.

Свет. Ђоровић.

ВОЈНИЧКЕ СТУДИЈЕ.

Пише официр Н. Митровић.

(Н а с т а в а к)

I.

Борба као неопходни услов опстанка и развића човјечијих удруга

Si vis pacem, para bellum.

Ја не пишем да те задовољим, него да ти поможем да погодиш оно, што ја мислим. —

Прије него почнемо говорити о потреби ратних припрема у вријеме мира, што смо у прошлом броју објаснили, да најприје завршимо овај чланак са мислима компететних и признатих војничких ауторитета.

Конте де Молтке, у потоњем свом дјелу, толико прехваљеном у војничкој књижевности, т. ј., у својој „Историји Француско-Њемачког рата 1870—71“ — доказујући, да није могуће, да ће икада рата нестати, наводи између осталог и овај доказ:

— „У данашње вријеме чезње и захтјеви владара не међу мир у опасност, већ то чине народни осјећаји; унутарње неблагостање; рад и узнемиравајуће околности странака, а особито њихових вођа. Много лакше и прије усађа тешко ријешење на рат скупштина, ће ни једно поједино лице не носи цијелу одговорност на себе, него што то чини поједина особа. Бива, много ћеш лакше наћи владара мирољубца, него скупштину састављену из људи одабраних и по знању и по памети.“ За тим, иза подужег разлагања, да би се оправдао пред онијема, који га држе за људског крвопију — каже: — „Надати се је, да ће ратови постати у толико ређи, у колико су постали жешћи и грознији;“ — а мало послеје тога опет наставља:

— „Докле народности буду живјеле засебним животом, увијек ће бити и размирица, које се ничим другим поравњати не могу „нако оружјем у шаке;“ а један критичар поменутог Молтке-ова дјела, који, судећи по његовој критици, издатој у „Revista Militare“ талијанској, мора бити познати војнички ум — наставља ову Молтке-ову изјаву овако:

— „Ако пак и прекину народности живјети овим садашњим засебним животом, ипак би замијенили народне ратове грађански и социјални ратови. Али не бојмо се, каже, да ће то игда бити, т. ј., да ће игда престати засебни живот народа.“ — „Покушај Вавилонске куле биће онда,“ кад „Nel

mattin della vita era il creato“¹⁾ „па се ипак не успје; промислимо, дакле, може ли се сад успјети, кад је свијет већ стар! На против, имамо много знакова, који нам отворено говоре, да се све више и више даљимо од ове идеалности.“

На овај начин разлажући, наставља критичар и даље своје расуђивање о рату, па између осталог каже: — „Све што се већма умножавају међународни одношаји, то се све већма и већма народи индивидуализују;“ а мало иза тога наставља:

— „Егоизам национални иде корак у корак с народоним начелом,“ па одмах иза тога: — „Периодична штампа послужила је народима као средство, да могу један с другим говорити у четири ока, као поједина лица. Извјесне новинарске полемике нијесу ништа друго, него дијалози народа с народом, и то удешени, према приликама, с неком ипокризијом, с неким цинизмом и злбом, да ни у чем не уступа оном индивидуалном. А кад је узрок размирица тежак и у истини засијеца у интересе и осјећаје народне, слободни народи тако се загрију, да би одмах с јарошћу јурнули један на другог, као они љути, уједљиви пси, те их Ариосто помиње, да ту нијесу владе, које их уздржавају, до потребног часа.“

„Ето братимство.“

За тим, исти критик, још на једном мјесту говори између осталог и ово:

— „Ако је истина, да свијет напредује, и ратови ће бити ређи, што сједишта народа буду сталнија, и што боље буду одређени захтјеви и дужности свакој појединој народности; али их нестати заиста неће, докле људи не постану јагањци.“ А Француз Велтер, командант и професор типографске школе у Сан-Сир, почиње своје дјело „Du Rôle et du mode d'action probable de l'infanterie dans une future campagne“ — овако:

Si loin que l'on peut remonter dans l'histoire de l'humanité, la guerre apparaît en même temps que le développement des nationalités. Grandes ou petites, elle les fait et les défait;“²⁾ па онда слиједи, тврдећи своју мисао, са оним Молткеовим ријечима, које сам ја овђе у почетку изнио.

Ну, сад да пријеђемо на тему коју смо за овај број „Луча“ у напријед обећали.

1) Кад свијет бијаше тек у свом зачетку.

2) Још у најдаљим временима историје човјечансова рат нам се развија у пореду са развићем народа. Како велике тако и мале народе ни их чини и расчиња.

Ратне спреме у вријеме мира.

а) *Ратна средства.*

б) *Распоред дужности у вријеме мира за припремање ратних средстава, с једне стране, а с друге распоред дужности за управљање истим у вријеме рата.*

„А кад се у ствари објави рат, би доста
„само краљев потпис, па да се силни
„механизам метне у покрет. Од мјера већ
„усвојених ништа није било да се измијени,
„већ само да се изврши оно, што је унапријед
„било предвиђено и припремљено.“

Молтке (Истор. Фран.-Њемач. рата, 1870-71)

а) *Ратна средства.*

Кад се човјеку прохтје да започне неки рад, најприје му се роди мисао у глави: што он жели својим родом постићи? Тек онда из одговора рађају се средства, којијема ће у свом послу успјети.

Узме на испит мјесто, ће ће рад да се збива, за тим околности своје и свега онога, те га окружава, и те га било у ком погледу у томе може смести или помоћи. Испита за тим и сам себе, у колико је способан сам собом водити крму цијелог тог рада; па спрема тога тражи умјесне и способне помоћнике, који ће га у раду и моћи и знати помоћи.

Иза ових му се рађају све мања и мања питања, а из њих све мање и мање потребе, које мора подмити, па тек да рад добар изађе.

Најпослије из свега тога ствара он (човјек) себи план, по којему ради и којега се држи кроз цио течај предузетог посла.

На слични начин бива и с оним, којему је у задатак мислити о тешком, огромном, али узвишеном, племенитом и добро заслуженом раду — о ратној припреми.

Но прије него почнемо о видљивој, чисто материјалној ратној припреми, да речемо коју, и то у најкраћим потезима, о политици и њеном упливу у вријеме мира на ратне припреме. — Рекох у *најкраћим потезима* за то, не што не би имало мјеста у најширем облику изнијети овђе њен велики уплив на ратне припреме, војску и у опште на цио рат од почетка до краја, — не, већ једино што би нас много удаљило од започетог предмета, па остављам за другу прилику, да и о томе коју опширније речем, служећи се компететнијим и познатијим војничким ауторитетима, ако ову тему који од поштованих ми колега прије не буде обрадио.

Центар народних жеља, воље и захтјева, то је народна политика. Њој и јест задатак да у свему томе успије и побједи. Многи је и врло различити начини воде к њеној мети, због тога се и многобројним и различитим средствима служи у свом раду.

Онај, којему је у дужност, да води народну и државну политику, усредреди у себе народне и државне жеље, вољу и захтјеве, па онда одабере себи правац и начин, којега ће се држати у свом послу, а одреди средства, којима ће се служити, па да успије.

Још одмах у почетку тешкога рада рађа му се питање: могу ли ја начином, те сам одабрао, средствима, те сам их себи одредио, успјети, да дођем до жељене цијели? Које је између свијех средстава, те их замишљам оно, које ћу у крајњој нужди употребити? Кад се ја могу на то крајње средство поуздати, да помоћу њега успијем у свом предузећу? У колико и кад се могу на њега ослањати и за вријеме докле будем друга средства употребљавао, па да ми посао иде успјешнији и бољи?

Какав одговор слиједи на прво питање овђе изложено, те дипломата у почетку свог политичког рада себи даје, то нам није задатак сад овђе износити; већ да одговоримо најприје на прво питање, те иза овога слиједи, т. ј. на оно те гласи: које је измеђм свијех средстава, те политика има на расположењу, оно, те ће се у крајњој нужди употребити, па да се помоћу њега успије у својој задаћи?

Ево одговора који слиједи на речено питање онога, те води народну политику:

Најпоузданије средство у твоме раду, најбоље твоје заплете и помоћник и за вријеме цијелог политичког рада, то је сила и снага твојега народа, твоје државе. То је једино и најпоузданије крајње твоје средство у политици, најбољи ослонац и помоћник твој за вријеме политичког рада другим средствима. Оно које те снажи и даје ти смјелост и одважност; оно те ти чини да си енергичнији у твојим, односно народним и државним жељама, вољи и захтјевима; оно најјаче средство које ти осигурава углед, мјесто и поштовање, које својим дипломатским радом желиш стећи свом народу, својој држави и њеном преставнику — владару.

Сваки народ тежи доћи до неког извјесног стања, које он себи жели, и до неког особитог положаја, који му се чини да може заузимати међу народима, који га окружавају. Ту и стоји народна жеља, воља и захтјеви, а будући је задаћа политике да у то двоје успије, и пошто успије, да то одржи и сачува народу и држави, то у крајњој нужди, ако неће да клоне, да се одрекне својих воља, да напусти своје жеље и захтјеве, мора прибјећи крајњем средству — сили и снази свога народа, своје државе.

Но будући да само с народима заједно изумиру жеље, воље и захтјеви, а будући да ће све дотле и задатак политике бити да успијева, у жељама, вољи и захтјевима народним, па, — како у крајњој својој нужди нема никаквог другог средства да употреби осим силе и снаге својега народа, излази закључак: да у крајњој нужди политике само рат решава.

Опет један сјајни доказ, да овога нестати неће, докле је народа и политике.

Рат је, дакле, по ријечима једног познатог војничког ауторитета, „као и политика друштвени факт“, а сврха му је, која се њим жели постићи, „резултат народне нужде, народних потреба.“

А сад пошто смо на прво питање одговорили, које у почетку себи даје онај, који води народну политику, сва друга питања сама по себи дају одговор, само мало брижљивије да промислимо. Бива, сви политички захтјеви, те се од оружане силе траже, биће само онда испуњени, кад ова буде свестрано спремна, или бар боље, а најмање онолико, колико је спремна она, те штити политику противну нашој.

Из овога се најјасније види, колики уплив има политика с једне стране на ратне спреме у вријеме мира, а с друге опет, колику помоћ,

колики јаки ослонац има она у свом послу у вријеме мира на војену силу и снагу народа својега.

Доста је да бацимо један летимични поглед на данашње стање политике код разних држава и народа, па ћемо се одмах увјерити о истинитости горњих редака. Видјећемо одмах, да је политика јача, снажнија, одважнија, спремнија и успјешнија код оних народа, који су снажнији, јачи спремнији и успјешнији у војеној ратној припреми.

Заиста политика и рат су у непрекидној свези између себе како у вријеме мира тако и у вријеме рата. Једно друго потпомаже и учи, једно се другим користи и надахћива; али, како нам је задатак истаћи само уплив политике на ратне спреме у вријеме мира, то ћемо само с те стране узети да говоримо.

И ратни мислитељ, баш за то, што политика има велики уплив на његов посао, сам је по себи, или још боље рећи, треба да буде, снажни политичар, јер ова му даје импулс што има да ради, управ он се њом надахћива у свом послу. Она му каже: „спремај се у управној сразмјери са вредношћу мојих захтјева и чежња, а у преокренутој са мојим успјесима. Прати ме у мом раду тако, да се с тобом одмах могу послужити, чим се осјетим, да сам сва друга могућа средства исцрпила.“

Отуд ратни мислитељ и спремаатељ³⁾ дознају приближно с којом или с којим државама им предстоји рат, па знајући то, одређују и припремају још за вријеме мира ратно бојиште и све његове дијелове. С надахнућем политике састављају и ратни план, при којем раду одмах им се рађа потреба склапања савеза с оном или с оном државом. Политика им без оклијевања прихваћа жељу и предузима да им ју испуни.

Из свега овога може се јасно виђети, колики су огромни политички, упливи на ратне спреме у мирно вријеме и како би се грозно кајала свака она држава, сваки они народ, који све ове међусобно наизмјеничне захтјеве рата и политике не би на вријеме, што је више могуће, испунили.

А сад о поједином војеном раду на ратне спреме у мирно вријеме. Цијели војнички рад у мирно вријеме можемо подијелити у два дијела. У први дио ратних припрема спада: приуготовљавање свих много бројних ратних средстава; а у други, распоред у коме је с једне стране одређено, како, кад и ко је дужан приуготовљавати у мирно вријеме ратна војничка средства, а с друге ће, како и ко је тим средствима у вријеме рата дужан располагати и управљати.

Прво и најглавније ратно средство, права и једина узданица народа и држава у рату — издвојивши политку из ратних средстава, као засебну грану народног опстанка и живота — то је војска. За то онај, коме је у дужности водити бригу о ратној припреми, треба да на првом мјесту има у виду добро и свестрано спремање најбољег ратног чиниоца — војске. Она у рату решава судбину једне државе, једнога читавог народа.

Од двоје једно сваку државу и народ чека у рату: слава и успјех у жељама, вољи и захтјевима, или сасма противно; а које ће добити од ово двоје, зависи не од судбине у оном вјерском смислу народном, већ од добро спремљене војске у сваком и врло разноликом погледу.

Важност свестраног спремања војске, као главног ратног чиниоца, и у опште, важност ратних припрема код појединих држава и народа сара-

3) Шеф генералног штаба и ратни министар, ће једно лице обавијати дужности не покријева.

змјерна је жељама и захтјевима истих. Што више жеље и захтјеви једнога народа, то треба боље спремање војске, и у опште виши рад на ратне припреме.

По томе колику бригу и рад треба да жртвују српске државе на војску и у опште на све ратне припреме, нека им буду мјера: жеље и захтјеви српскога народа! —

Послије војске долазе споредна војничка ратна средства, без којих се ипак један рат не добија, јер ни једна војска без њих не може се рећи да је потпуно спремна; а то су:

Средство за ослонац и прибјежиште, т. ј. фортификације у опште; средства за покретање, т. ј. путови разних врста. Средство за пријенос, која у исто вријеме и неким родовима војске служе и као оружје, а то су: коњи и у опште теглеће животиње, и најпослије средства за брзи споразум, као: телеграфи, поште, оптичке справе, аеростати, пернате живине и т. д. и т. д.

А сад опет да се повратимо на главно и најпоузданије ратно средство, којему су сва друга средства потчињена, т. ј. — на војску. Но прије него почнемо говорити о њеној припреми у вријеме мира, да објаснимо најприје, што подразумевамо под тим именом *војска*, па према томе ћемо и лакше излагати и те њене припреме.

Под именом *војска* разумјевамо двоје: труп и војнички кадар. Цео први дио војничког рада у мирно вријеме чини се да припрема ово двоје и све оно те је војсци — трупи и њеном кадру потребно.

Нећу бити први ако упоредим војску, као органско тијело, са неком силном машином, ње аноргански механизам машине преставља трупу, а њен технички управитељ и покретач — војнички кадар. — И јест, заиста, војска једна страшна ратна справа, направљена од људи, а за људе.

Но будући да ово није нова измишљена справа, па да се може поправљати и усавршавати течајем њене употребе у свему ономе, у чем се нађе неусавршена — него је стара, колико је стар и њен саставни дио човек, то ништа, или бар готово ништа на њој не смијемо пропустити за доцнију припрему, или оправку, што прије њене употребе не морамо учинити.

Карактеристика њенога рада је рушење, убијање и обарање, а будући је то нечовјекољубиви задатак, то, да би се што лакше осјетиле грозне последице њенога рада, да би била што хуманитарнија, треба је, противу сваке логике, направити што је више могуће страшнију, силнију и више рушећу.

А ево зашто:

Све последице рата нијесу ништа друго, него последице ове страшно рушеће ратне справе, а о томе ево како пише један признати војнички списатељ: — „Модерни ратови не могу имати него само једну једину сврху: уништење војничке непријатељске снаге; један једини начин употребе своје војничке силе: најжешћи, најенергичнији, и то по потреби, у колико, сама по себи доста жељена, права народа допуштају.“

„Овај начин схваћања рата може изгледати доста грозан и насилан; али није. Будући је већ дат удар (flagello), једини начин, да му се што мање осјете последице — ефект, то је: брза, енергична и неограничена употреба снаге и силе, служећи се најжешћим рушећим средствима. На овај начин радећи, крати се вријеме, а тијем умањава се број и крвних

и друге природе жртава, а које су иначе нужне, да се што прије до краја дође.“

„Најжешће и најмогућније рушеће справе — заштеде крвних жртава то нијесу, као што на први поглед изгледа, противусловни изрази.“⁴⁾

Најжешћа справа у рату то је заста војска, т. ј. тупа и њен кадар; а рекли смо, што је жешћа њена рушећа сила, то су и жртве њом проузроковане, мање, те и с хуманитарног погледа, треба је у највећем смислу приуговорљавати у вријеме мира.

Свака справа, па ма за какву цијелу она била направљена, прије него се метне у посао, треба да одговори овом, за употребу, неопходно нужном услову, бива да се покреће у свим и најеснтнијим дијеловима свог механизма у најпотпунијој складности и хармонији.

Тако је то и за ратну машину. Њен многоврсни механизам тако је скопчан један с другим, да најмањи покрети проузрокују највеће, будући су сви њени дијелови, како најмањи тако и највећи створени с истом цијелу с којом и машина у свој својој цјелини; то овој више него свим другим справама потребан је регулатор и управљач покрета њеног сложеног механизма. Никаквој особи одређеној за ову сврху, па било какве машине, неће се толико генијалности, толико личне способности, толико прибраности, брзог и ватреног схваћања и решавања при многобројним и разноврсним околностима у којима се може са својом справом наћи, колико личности врховног ратног вође.

Управљање било како великом машином и регулисање њених покрета, спрам потреба, то је наука у школи добивена, а практиком усавршена и упечаћена; дочим управљати огромном ратном справом хоће се генијални ум и вјештина.

Нећу с овим да речем да и игноранти у науци у опште, а особито у војничкој ратној струци, могу бити ратним генијима, већ кажем, да је наука војничке вјештине, наука о вођењу рата, само теорија, формално упуство, али никако математичка истина, као што су друге науке.

Сви војнички ратни генији били су мање или више и образовани људи свога времена, а особито у својој струци; али ипак никакав од њих није изнио из школе оно знање, ону вјештину, којом доцније на ратном бојишту стече лавор-вијенац ратне славе себи и војсци својој.

Узмимо за примјер најближе нам ратне геније: Наполеона I-ог и конта де Малтке-а. Како први тако и други, не само да у школи не чуше ништа од онога, те доцније на ратном бојишту починише, већ на против, овај први — куд и камо већи војник од другог — и стручно знање одвећ површно је из школе изнио, па ипак постаде учитељ овом другом, који је опет са своје стране много и много и у опште и стручно образованији био од свог „претече“ и учитеља.

Но како многобројни и разноврсни дијелови склапају страшну ратну справу — војску у њеном најширем појму, то, да би се успјело у оној хармонији и складности, те смо прије као услов успјеха, а особито ове справе, истакли, да би т. ј. поједине цијели појединих дијелова ходиле к општој цијели, ка којој тежи врховни вођа са свом ратном справом, то сваком овом поједином дијелу од највећег до најеснтнијег треба управитељ и покретач. — Свега, те постоји између појединих дијелова велике ратне справе, чини да постоји непрекидна свеза и између појединих управљача

4) Енрико Бароне — Како раде велике војске; стр. 4.

и покретача тих дијелова, и тај непрекидни ланац створен да управља и покреће, како цијелом ратном машином, тако и појединим њеним дијеловима, саставља војнички кадар. Једно без другог не може успјети, или још боље рећи, не може бити. За то сам и рекао у почетку, да војску, или како сам је до сад фигуративно називао, страшну ратну машину, склапа трупа и њен кадар.

По томе сваки народ или држава, која се није одрекла ратних предузећа, т. ј. која се није одолонила на милост и немилост свих других држава и народа, те је окружавају, ваља још за вријеме мира да уреди и спреми са сваке стране, и то колико је више могуће, војску и њен кадар.

Само докле напредује и успијева политика једнога народа, дотле се и његова војска може спремати; дотле и трају све војничке припреме — а онда почне се ложити под казан силне машине, да свом својом рушећом силом проради, чим политика прекине одношаје са једним народом или државом. Ово стање кад дође, ваља да је све спремно; ништа се више поправити не може; готово се ни у чем више помоћи не може. Грозне последице чекају онога, кога ово стање застане неспремна. Најбољи начин, који има у том случају да одабере, тај је: одрећи се својих захтјева; напустити захтјевима противничким и не ступати у рат.

А сад да видимо, што је потреба у вријеме мира учинити за једну војску, као за главно ратно средство, па да се може казати, да је потпуно спремна ступити у рат с надом, да ће побједом стећи част, славу и величину себи, држави и народу своме?

Они, којијема није војска и рат главни предмет сведневног изучавања, очекиваће можда, да на првом мјесту војничких припрема стоји ратно оружје, али ако и даље буду пратили ове скромне наше ратне студије, увидијеће и сами, да још прије тога долази нешто друго, и то поузданији јемац убојног успјеха и славе и од самог оружја, а то је *војничка дисциплина*.

Многи и од оних, којијема је у дужност у потпуном смислу познавати, што је то војничка дисциплина, ипак држе, као и *лаици* војничког живота (којима се није чудити), да се војничка дисциплина састоји у „слијепој послушности“ млађег старијему, за то неће, надам се, бити с горега, ако подробније о њој будемо говорили.

Но како сврха ових чланака није истицати писца, бар тако га савјест увјерава, већ на против, да би с њима у колико год дао повода својим у војничком животу колегама, те да, с удруженим силама, сад у ово вријеме те нам је дато на расположење, којим год начином и у колико год помоћно омијема, који су позвати да одговарају за част војске и народа на престојећем ратном бојишту.

За то нећу се ни упињати, да излажем своје схваћање тог „насушног хљеба“ војничког, већ изнијећу у пријеводу „војничку дисциплину“ искусног војника, ваљаног и признатог војничког списатеља, полковника Стеле, као спис, који ми се, од оно мало те сам досле прочитао или чуо на ту тему, од свега највеће у души упио.

Читалац тога пријевода видјеће, да писац обраћа главну пажњу у свом излагању, да својим радом што више користи својој војсци и свом народу, али не значи, да то и овђе неће потпуно одговорити цијељи с којом се преводи, т. ј. да се добро и свестрано свати, што ће то рећи војничка дисциплина.

Послије војничке дисциплине, која се у мирно вријеме војсци улијева у душу и сади у све органе њеног живота, па да се у рату саму плод њен бере и ужива, долази за трупу оружје, а за њен кадар знање.

Нећу говорити о моралној надмоћности оне војске, која, ступајући у рат, дознаје, да је њена супарница бољим оружјем наоружана и вјештијим и наученијим официрима командована. Ту је историја, која нам даје дивне примјере. Ето на пр. рат између Аустрије и Прусије 1866, ће техничка надмоћност пруског оружја над аустринским ⁵⁾ много доприноси сјајној побједи Прусије над Аустријом.

Побијаће ме когод ратом између Француске и Њемачке, 1870—71, у којем Њемци коначно руше велику Француску војску, оружану најбољим оружјем тога доба. Ну томе је узрок баш оно, што ми је и дало повода да ово пишем, а то је: припрема стална и непрестана с Њемачке стране, самоувјерење у надмоћност, повод неспремању с Француске стране.

Много значи бити јак духом, то је заиста један те велики чинитељ у рату, али кад то самоуважавање пријеђе у високоумље и занос, те да се свачија друга способност, снага и сила презире, као што су чинили Французи, грдно се пропада. То је један између највећих узрока и Француске пропасти, с једне стране, а с друге надмоћност Њемачких официра над Француским, а особито у другој половини рата.

Послије оружја за трупу и техничког војничког знања за њен кадар, на прво мјесто о чему се у мирно вријеме треба побринути, па да је војска спремна за рат, а њен кадар да је способнији њом управљати, то је припрема војничке опскрбе у најширем смислу ове ријечи, а упоредо с тим и добра инструкција свакојем поједином члану војничког кадра о свему ономе, о чему ће га панути у дио, да у ратно вријеме њим управља. Онај којему је дато да мисли о ратној припреми једне војске, па се ослања на онај стари систем *храниши рати ратом*, грдно се вара, као год што се вара, ако мисли, да је на вријеме дати потребне инструкције појединим члановима војничког кадра о ономе, што имају да раде, пошто се рат објави. Истина, може се у неколико примијенити тај стари систем за какво мало одјелење војске, али врло слабо и готово никако за велике масе садашњих војска. Још је теже и немогућније давати инструкције послје објаве рата бар за оно, што се има чинити за вријеме мобилизације; али доцније кад будемо говорили о припреми ратног бојишта и у опште о другом дијелу ратних припрема у вријеме мира, онда ћемо и о овоме опширније говорити, а сад, да се опет обратимо на сваку поједину спреду војске у опште, т. ј. трупе и њеног кадра.

5) Не узимајући у обзир тадашњу чувену аустријску артиљерију.

ДОМАЋИ ЛИЈЕЧНИЈУ.

Пише Д-р. Клеант Теодоридес.

(Н а с т а в а к.)

Хигијена. — Што је хигијена? То је она грана медицинских знаности, која нас учи, како да живимо и како да поступамо, да бисмо били вазда здрави и да избегавамо све оно, што би могло мање или више пореметити наше здравље. Дакле хигијена је наука о чувању здравља. Она није још приспјела до њеног савршенства, али ипак се може рећи, кад би се свуда и вазда тачно испуњавала сва њена правила, да би човјек дуже живио и да неби готово умирао, наоко од старости, или од несретног случаја. Наука ова напунила би неколико дебелих свезака, а њеки јој дјелови неби ни били јасни народу, за то ћу овђе само у неколико ријечи казати у чему се састоји хигијена. Који год се опрезно уклања свега онога, што може покварити здравље, он се влада по хигијени. Ако се ко напије воде стајаће из мочваре, или баровине, или блата, паходи се у опасност добити грозницу, или прождријети какав црв, који ће се развити у пријевима и који ће се великим трудом избачити. Цигијена дакле учи да се тога чувамо, а ако смо принуђени пити такве воде, предходно да је лијепо прокувамо. Ко пије много вина и буре и једе много меса, а не ради ништа, већ понајвише сједи, тај је изложен врло непријатној болести подагри (goutte). Хигијена нас учи, ако хоћемо избећи ту тако знану болест богаташа, која задаје ужасне болове, да смо умјерени у јелу и пићу. Ко на против врло се слабо храни, хлебом и водом, а принуђен је да ради, тијело уморено радом нема накнаде у крви због мршаве хране, онда крв ослаби, човјек постаје блијед, малокрвни, без снаге, лако му долази лупање срца и разни болови (невралгије). Поправимо ли те слабе финансијалне околности и почнемо ли се боље хранити, хигијена вели, да ће нам се и тијело поправити без икаквих лијекова. Љети ако се будемо чували жарких сунчаних зракова, избећићемо ударце сунца, запаљење мозга (méningite aiguë) и т. д.

Ако се будемо чували од вјетрова (courants d' air), од студени, од влаге, избећићемо нахладе, грлобоље, кашља, ревматизме и т. д.

Прождрљиве животиње, које се хране пријесним месом, врло су јаке и снажне. Узимајући то у обзир хигијена савјетује, да врло ослабљени људи једу пријесног, или бар полупеченог меса. Али пошто у пријесном месу могу се наћи јаја и клице њеких црва, (trichines, ver solitaire и т. д. иста хигијена препоручује, да смо у томе врло опрезни и да такво месо буде савршено здраво.

Желудац је као њеки радник, који може сваки дан да изврши само њеки извесни рад. Ако дакле претоваримо желудац много вишом храном

него што је потребито, он је неће моћи самљети, умориће се, ослабиће, а кад је он слаб, као средиште читавог тијела, онда је и читаво тијело слабо.

Хигијена дакле, у најопширнијем смислу може се описати су двије ријечи: „умјереност и чистоћа.“

Јасна је ствар да болесник, који хоће да оздрави, треба да промијени околности, које су му проузроковале болест; јер, ако човјек остане при истим околностима, лијечење неће дјејствовати само против првог узрока болести, већ против узрока који једнако траје, и по томе ће и болест једнако трајати или врло споро пролазити.

Воздух чисти је најпотребитија ствар животу; за њим долази сунчана свијетлост. С тога је много здравије живјети у селима где је чист ваздух, него у великим варошима, где је покварен. Ако то важи за здраве људе, још више важи за болесне.

Они, који су изгубили здравље у мјестима без чистог ваздуха и без свијетлости, нек бјеже из тих мјеста; брже ће оздравити, а неће се више тако лако разболети, пошто се уклоне истих извора болести. Који год је пореметио своје здравље упливом мање или више брзим, нездравог заната или занимања, мора одустати од тога заната за увијек, или бар док се лијечи, јер ће изгубити више драгоценог здравља и више ће се потрошити око лијечења, но што је стекао. Тим прије треба одустати од таквог занимања, ако је уз самог занимања и клима нездрава. Ово особито важи за оне, који врло често хитају пут Македоније и других нездравих, баровитих, мочварних и блатних мјеста. Добијају по један или два фиорина дневно, у кратко вријеме разболе се, задуже се, обвезу се, боре се са животом на терет и досаду својих земљака, најпосле враћају се кући празних шака, пуни дугова а полумртви, те тако на мјесто блага, доносе из свијета невољу, болест и смрт.

Неки пут занат сам по себе није нездрав, већ га неке околности праве нездравим; на примјер човјек јак и снажан, који се бави каквим лаким делкатним послом, ослабиће, јер му се тијело не креће довољно. Тако исто за човјека нејака, који се прећерано труди. Дакле треба поправити све ове околности, не само да човјек прије оздрави, већ да се и на ново не разболи због уплива истог узрока, који је донио болест.

Често пута, крв се квари, здравље се поремети због неразборита начина хране; Човјек се ослања на свој здрави и јаки желудац, једе што му драго, кад му драго, прећерује; или одопни се на ручак, а да надокнади после најије се двоструко. Ко овако поквари штомак најбоље ће се излјечити ако уреди уре јестива и једе умјерено и тачно као сахат увијек на исту уру.

Доста пута човјека обузме нека досада, туга, жалост, те занемари ручак, нема воље да једе, или просто заборави, јер не осјећа потребу, и тако умире од глади без и да сумња о томе; толико може да упливише душевно нерасположење на дужности желудца. Али ће једном платит за то: разболиће се. Дакле ко је томе наклоњен, треба здрави разум да побјеђује, да и на силу ћера из главе тужне мисли и нерасположење, а да једе на одређено вријеме макар и на силу, јер Французи кажу „ијући долази воља за јестивом“ и осим тога нек траже забаве и разговоре сасвим о другим стварима, а не о њиховој несрећи, нек иду да ручају код пријатеља у друштву.

Ко је вичан да проводи троме живот, или коме то занат изискива, опажа, да је често слаб, због тога што му нема потребитог кретања. Човјек није рођен да живи затворен и непокретно. Кретање по чистом ваздуху неопходно му је потребито. Видите тамничаре, како изгледају блиједи, жути, слаби и несретни, због тога што немају чистог ваздуха, довољно свјетлости и простора, и што се довољно не крећу по чистом ваздуху. Ово најбоље опажа болесник, колико се брже опоравља, кад чини редовито своје шетње. Чист је ваздух мелем свакој болести. Само кретање не смије бити прећерано; човјек не смије осјећати јаки умор.

Епидемичке болести. — Епидемичка зове се она болест, која сналази за неко вријеме више или мање велики број људи једног мјеста. Тако на примјер холера, куга, болештина, красте, грлобоља (*diphthérie*), и многе друге болести су епидемичке. Све епидемичке болести у исто су вријеме и оштре. Главни узрок тих болести је у ваздуху, или у непосредном додиру отрови дотичне болести. Осим тога има и нека особита природна наклоност, те тако неки људи одма се разболе, дотим други, премда живе у додиру са болесницима или се сасвим лако разболе или никако. То зависи од чистоће крви. Све што помаже развићу обичних болести, помаже такође и развићу епидемије. Најбоље средство против епидемија је кварантина, т. ј. све што долази из једног мјеста ће влада нека епидемичка болест, мора пробавити на једном осамљеном мјесту 8 дана или 15 или 40 дана (због чега се је и прозвала кварантина) док се то било човјек било ствар, не очисти. У осталом те ће мјере подузети држава. У исто вријеме, кад пријети каква епидемија, треба се држати у свему чистије но икад. Чим се појави ће год епидемија, не треба бјежати, јер може тако пренијети заразу и на друго мјесто, већ треба тачно испуњавати правила хигијене, да се једе умјерено и чисто, да се ништа не једе и не пије, што није варено или прокувано, да се човјек чисто умије сваки пут кад хоће што да заложн, и да никад не клоне духом. Дужност је света свакоме у таквој прилици, да помаже својим.

Холера. — Холера је епидемичка болест, знакови које су: бљување, грозница, грчеви, болови у цријевима, модрило коже, отвор на којем пливају бјелкасте, као ориз ткани, и т. д. Заразна отров холере наводи се у изметима, у бљувању, у поту и т. д. болесника, а чим најмањи дио отрови, која се простим оком и не види, уђе у желудац здравог човјека, и он се разболи. Дакле се холера распростире само помоћу додира заразне отрови, а не преко ваздуха, као код других заразних болести; за то се колерична отров прождире а не удише. Да би се човјек разболио од холере потребито је да се отров дотакне руком било из измета болесника, био из његових хаљина, било из земље, особито влажне, ће се отров лако развија и множи, и тако да се том заразном руком довати да заложн што му драго и тако отров прелази из руке на дотичну јестивну ствар, па шњоме у желудац и у цријева.

Кад влада холера треба бити врло умјерен у једу и пићу. Особито треба пазити, да је желудац уредан, и чим се покаже најмањи пролив, треба га сматрати као пролив холере, топло држати трбух а хранити се само лаком храном, као што је јуха, чај, варено млијеко. Треба избјежавати сваку неварену зелен, сир, масло, неварено воће и све што се тешко вари и проузрокује пролив. За све вријеме док траје холера, или и кад само пријети треба воду добро кувати, држати у чистим судовима и у чистим мје-

стима, и у сваки литар воде усути 2 веље ожице оста, и пити само те куване па расхлађене воде на мјесто обичне. Ово је средство врло добро особито за оне, који живе танко, те се хране понајвише самим хлебом, а зна се да брашњена храна лако произвађа алкаличне ферментације у желудцу и у пријевима, те кваре желудац и пријева. Мјесто оста, може се у литар куване воде усути 50—60 капи разблажене солне киселине (acidī muriaticī diluti).

За вријеме холере треба бити далеко од оних мјеста где се сипају измети болесни, избјегавати опште бање, мјеста где се много свијета скупља. Ако ко пође да види болесна пријатеља и својту, да не узима из његове куће никаквога пића ни јела, или да се никога не дотакне, док се лијепо не умије. Руке није довољно умити обичном водом и сапуном, већ после тога и раствором карбола од 3%.

Чим се ко разболи, или треба га одма послати у болницу, ако је има близу, ако не, онда га са свим одијелити (изолирати) од здравих а пуштати код њега само оне, који су му потребити да га његују, али и они морају прекинути сваки саопштај (комуникацију) с осталим здравим чељадима. Сваки измет болесника и све што га је дотакло треба изгорети, ако није од велике вриједности, ако ли је, онда опрати у 5% раствору карболове киселине, и тако ништа се не смије извадити из собе болесникове док се у том раствору не опере најприје. Ако болесник умре, не смије се купати, већ га треба одма савићи у ланцу натопљени у 5% раствору карболове киселине, па га просто понијети без икакве пратње, закопати га, па чак и сандук и гроб посути тим раствором. Ако болесник преболи, треба све што му је служило у вријеме болести, очистити тим раствором, па и соба иста, и под, и зидови и таван, и вас намјештај, и све хаљине своје собе. Људи који су га његовали исто се тако морају очистити.

Раствор карболове киселине овако се приређује: Узмемо из апотеке 100-процентну, или чисту карболову киселину па помијешамо 5 дјелова 100-процентне карб. кис. у 100 дјелова вруће сапунице, или 5 дјелова чисте карб. кис. која је много скупља, у 100 дјелова воде.

Осим овог средства може се употребити и живи клак. Узме се 1 кило живог клака па се помијеша у 4 литра воде; али тај раствор треба одма употребити, добро га размијешавши, да се не поквари. Тако се исто може употребити и хлорни клак, и то узме се 2 дијела хлорна клака у 100 дјелова хладне воде, помијеша се, па се остави да се уталожи. Бистри раствор треба одма употребити.

Још можемо очистити ствари, ако их прокувамо у кључалој води најмање за по уре. Разумије се, од ових средстава бира се које је лашке прама околностима и могућности. За очишћење измета болесника треба да има два суда, јер сваки пут треба посути врх измета исто онолику количину кљачног раствора и то мора стајати најмање 1 уру, а ако међу тим буде нужда да може други суд служити. Хлорни се клак може и у прашку употребити и онда треба размијешати 4 пуне веље ожице прашка у литру измета. После 1. уре може се измет просути као незаражен.

Руке и сваки дио тијела може се умити у 3-процентни раствор карболове киселине, а кошуље, чаршави и остале хаљине и постељни прибор може се оставити за 24 уре у 5% раствору карб. кис. а затим могу се дати да се оперу обично. Сваки пут, кад метнемо заразну ствар да се

очисти, па кад хоћемо да је вадимо из раствора као чисту, морамо и руке очистити јер, кад смо ствари спустили у раствор оне су биле заразне, по томе и наше руке су биле заразне, па ако их истим рукама неочишћеним извадимо, опет ће се ствари од наших руку заразити. Нек нико не мисли, да је ово ситница, јер ако се све тачно не испуни, залудан је труд. Одијело, које се не може прати, може се пошкропити раствором па објесити на сунцу да се за 5—6 дана најмање вјетри. Дрвене, стаклене и т. д. ствари треба по више пута истрљати крпом умоченом у 5% карб. раствор тако исто и патос, зидове, и т. д. За тим их обијелити. Пужнике треба особито очистити добро и то посипајући по свој површини живог клада, или раствореног, тако исто и сва мјеста, куда је могла газити заражена нога. Сламњаче и друге ствари мање вриједности треба сагорети. Озбиљно се треба заузети против те болести, која је кадра однијети сваки дан по више стотина жртава, и опустошити читаве градове. У посљедним годинама она је много свирепствовала по Русији Француској, Њемачкој, Угарској и Турској. У Грчкој готово никад није могла починити велике штете, па ни уљећи због велике строгости Грчке државе у погледу чишћења.

Ово, што је речено односно чишћења о холери, мање или више вриједи и за друге заразне болести.

(Н а с т а в и ћ е с е.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE DURĐE
CRNOJEVIĆ

ПИСМО АЛЕКСАНДРА I. ПЕТРУ I. СВЕТОМЕ.

Приопштио проф. Филип Ј. Ковачевић.

ПРЕОСВЯЩЕННЫЙ МИТРОПОЛИТЪ ЧЕРНОГОРСКИЙ!

Посланный отъ Васъ Черногорскій Сердар Ксаверій Пламенець при-
былъ благополучно въ мою главную квартиру и доставилъ мнѣ ваше письмо
Я извѣстился также о словесныхъ порученіяхъ отъ Васъ на него возло-
женныхъ. Учетіе мною приѣмлемое въ благоденствій Вашемъ и народа
пастырству вашему вѣрнанаго, ознаменовано многими опытами. Чувства
сіи въ мнѣ непремѣнны; и теперь, когда провидѣніе благословило усилия
мои и союзниковъ моихъ, подвореніемъ всеобщей, тишины обратили мы
вниманіе наше на соседственную вамъ землю Бокезскую, желая тѣмъ
опрочить собственное ваше спокойствіе. Для сего — положили мы возвра-
тить оную державѣ Австрійской, подъ сѣнью коей она процвѣтала. Вы спо-
собствовали сему событію, изгнавъ изъ оной Области непріятеля. По чему
приглашаю ваше Пресвященство, для общей пользы не токмо непрепятство-
вать Австрійскимъ войскамъ въ занятіи крѣпостей и возвратиться съ храб-
рыми вашими Черногорцами въ предѣлы ваши, но и употребить вліяніе
— ваше къ склоненію жителей Бока ди Катара непрекословно повинно-
ваться постановленію союзныхъ Державъ, удостовѣривъ ихъ, что права и
преимущества, коими они искони пользовались, будутъ имъ сохранены въ
полнѣ.

Впротчемъ поручая себѣ молитвамъ вашего преосвященства, пребы-
ваю Вамъ и народу Черногорскому на всегда доброжелательный.

Парижъ Майя 20 днь 1814 года

Александръ

У преводу срискомъ гласи:

Преосвећени Митрополите Црногорски!

Црногорски сердар Саво Пламенац, којега сте Ви послали, срећно је
дошао у моју главну квартиру и предао ми је ваше писмо. Ја сам се

такође извјестио и о усменим порукама, које сте њему уручили. Саучешће, које сам ја предузео према Вама и вашем пастирству вјерног народа, крунисано је другим опитима. Оваква осјећања су код мене стална и сада, кад је провиђење ојачало заузимања моја и мојих савезника утврђењем заједничког мира, ми смо обратили нашу пажњу на Вашу сусједну земљу Бокешку, желећи тим ојачати ваш лични мир. Због тога смо ми ријешили повратити исту држави аустријској, под сјенком које је она и процвјетала. Ви сте помогли овом догађају, изшћеравши из исте области непријатеља. Због чега позивам Ваше Преосвештенство ради опште користи да не само не сметате аустријским војскама при заузећу тврђаве и да се повратите с вашим храбрим Црногорцима у ваше предјеле, већ и упливишете сами на становнике Боке Которске, да се без противљења покоравају наредби савезних држава, увјеривши их, да ће им се права и привилегије, које су они од вазда уживали, сачувати потпуно.

У осталом, препоручујући се молитвама Вашег Високопреосвештенства, остајем Вама и народу Црногорском на свагда доброжелели и. т. д.

Париз, Маја 20 дана 1814 год.

Александар.

Оригинал овога писма чува се у Књ. Црног. Држ. Архиви на Цетињу међу акта из године 1814. Ја сам га вјерно преписао, а г. проф. Л. Перовић превео на српски.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
—*— CRNOJEVIĆ

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ.

Женске пјесме.

Јово е драгом нојцу борављаше,
Докле први пјетли зацјеваше;
Јово драгој тихо говораше:
„Већ је вакат да се растанемо.“
„Прођ се драги то су пјетли лажни.“
Ал заучи сабах на цамију,
Опет Јово драгој говораше:
„Већ је вакат да се растанемо.“
„Прођ се драги то је хоца стари,
„Он не знаде кад је сабах прави.“
Ал ето ти ћеца по сокака;
Опет Јово драгој говораше:
„Већ је вакат да се растављамо.“
„Прођ се драги то су ћеца луда,
„Што их мајке бију на уранку.“
Ал ето ти Јованова мајка;
Стаде карат Јова сина свога.
Одговара Јованова љуба:
„Кучко једна, а не свекрице;
„И ако си ти родила сина
„Ти га роди, али га ја добих!“

Под оном гором зеленом
Дивно ми коло играше,
У коло ј' драга Јовова,
Вије јој свила до земље,
И руса коса до бедре,
И жуте гривне до паса.
Гледа је Јово са града,
Гледа је па јој говори:
„О моја мила и драга,
„Подигни свилу од земље,
„И русу косу од бедре,
„И жуте гривне од паса.“

„Не брижи за то млад Јово!
 „Мајка је свилу купила,
 „Сама сам косу њивида,
 „Ти си ми гривне низао.“

Захвали се Јованова љуба:
 Еће оплест мрежу од бисера;
 Да пофата све ђевере редом,
 И старога свекра и свекрву.

Зажди́ла се јелова гранчица,
 Од ње сјаше сва Витош планина,
 У њој лове три господичића.
 Хасанагу познаваше мајка —
 По његову хату и сахату.
 Селим агу познаваше мајка —
 По његову свијетлу оружју.
 Ибрахима познаваше мајка —
 По његовој ћеси дукатима.¹⁾

Хасан-паша вику учинио,
 На Омера на сина својега,
 На Халила на сестрића свога:
 „Што је ови зулум ђевојкама?“
 Халил му се право кунџаше:
 „Нисам дајо тако ми мусафа,
 „Већ сидосмо на воду студену,
 „Ту сидосмо да авдес узмемо —
 „Колко бјеху силне и бијесне
 „Трцкаху нас водом из маштрапе.“

Колико је поље божурово,
 Ни тица га прелећет не може,
 Сем Јовови кићени сватови.
 Сви сватови под божур падосе,
 Ђевер снахом под жуту неранцу:
 Попада јој цвијет од неранце,
 По њеноме свиленоме скуту.
 Ђевер снахи ријеч говораше:
 „Ој снашице питома ружице!
 „Што не купиш цвијет од неранце
 „Да окитиш себе и ђевера?“

1) Ово је пјесма којом наше Мухамендакиње припјевају своју браћу, при њиховој којој свечаности.

Снаха њему тихо одговара:
 „Ој ђевере мој златни прстене!
 Ја не тражим љепшега цвијета,
 Преко теба ђевера мојега.“

Разбоље се Калачића моба,
 Од јечмена леба непечена,
 Од цогана⁽¹⁾ мяса неварена⁽²⁾

И. Златичанин.

Дјечије пјесме.

Але бале бале,
 Двије пушке мале,
 И четири веље,
 Да се боље меље.

Лилак⁽³⁾ ма ти драчу
 И погачу
 И црвену јабучицу.

Цен-цели Цето
 Сарарија сако;
 Једна чуча масла,
 Двије чуче (мјера) брашна,
 Рамазану доста.
 Рамазан се пости,
 Луду ћецу гости.
 У хаџије на пилав.
 Хаџија се кара,
 Нема више пара;
 Хаџиница хуче,
 Изгубила кључе;
 Нашла их је Фата
 Пред царева врата....
 Анка плаче
 Изгубила гаће.

1) Цоган, или ти гигади. Тим код нас чешће пута хоће да кажу за бравље или говеђе кости.

2) Ово је шалива пјесмица, коју момци и ђевојке обично пјевају кад су ће на мобу.

3) Лилак слијепи миш.

Утекоше говеда
 Преко поља голема;
 А ђевојка вјерена —
 Ђеверу се нада
 За неђељу дана.

Селе, селе, Паве,
 Што се не удајеш?
 „Брајо, брајо, Нико.
 „Не оће ме нико!“
 Селе, селе, Паве,
 Ајде у Понарс.
 „Брајо Нико и тамо сам била.“

И. Златичанин.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

КЊИЖЕВНОСТ.

Велики чешки књижевник Јосиф Холечек, члан редакције „Народних листова“ у Прагу, који се искључиво бави у опште све-словенским социјалним животом, написао је до сада три велика знаменита дјела: *Černá Hora v míru* — штампано у четрнаест свесака; „*Juňáček kresbu Černoohorské*“ — у три велике свеске; и „*Černoohorské povídky*“ — у четири велике свеске; којим је радом пронио славу и јунаштво Срба у Црној Гори од највеће палате до најмање појатице чешке. Читаоц у овим његовим дјелима видијеће његов велики дух као Чехо-Словена, његово велико родољубље и понешеност братску за Србима, његов лијепо умјетнички стил, његово савршено познање нашега народа у свима друштвеним гранама и његову велику књижевну стваралачку моћ. —

Ту скоро истекла је из његовога умјетничкога и критичкога пера рецензија у „Народним листовима“ — у броју 296. под рубриком „Из књижевности“ — на најновије дјело Николе I на „Пјесник и Вилу,“ коју ево у преводу доносимо, да види наш народ — особито наши критичари — како о њој чешки велики литерарни умјетници и познаваоци нашега народа суде:

„Пјесник и Вила“ од Николе I. на Цетињу 1892 г. —

Пјесничко име Књаза Николе далеко је пошло иза граница српскијех земаља. У нас у чешком народу у другој половини седмога деценијума овога столећа а у почетку осмога, свако дијете знало је његову пјесму: „Онамо онамо..“ која је играла улогу ратнога барјака, који се лепршао над црногорским јунацима и водио их до витешких битака у последњем рату с Турцима. Заслужује се дотакнути као на околност врло карактеристичку да садашња пјесма „Пјесник и Вила“ и ако је прије двије године изашла, није обратила на себе пажњу свијета мимо српскога и ако је — не само у потпуној мјери заслужује, — него је чак и директно изнуђује. Чини ми се да ни у Српском народу није дошла до великог гласа. Српске новине су премного о њој писале, творцу њеноме кадило палили и многе ставове из ње цитирали, које је послѣје „Глас Црногорца“ у подлиску прештампавао; али сви ти одзиви чинили су на мене уплив, да нијесу доста довољно проникнути осјећајем и да ријечи Књаза пјесника нијесу прожмале српско становништво том мјером, која се би могла очекивати. Јест последње пјесничко дјело Књаза Николе нешто такво -- као зажарено углијевље, које је нашло стопе и ушло у траг кривоме путу српскога народа. У тешким боловима болује српски народ кад га Никола није могао распалити, да му се пробуди нови живот у свакој жилици и у сваком осјећају његовом. — Успјехом и добрим знамењем може бити само то, ако

пјесма Књаза Николе упливише јаче и силније у ту врсту српскога народа, која до дана данас има још очувани и непокварени народни осјећај, који је у његовој интелигенцији више мање отрт.

Тражимо ли, чим то, да „Пјесник и Вила“ није добила ту велику пажњу, какву је доживјела „Балканска Царица“, кад у аутора видимо једну исту узрачност. „Пјесник и Вила“ је пјесма политичко-народна има у себе пуно зажарених искара а пуна је пред убијеђености човјека — мужа, који је српскоме народу посветио сав свој живот, све своје осјећање и сваки дах живота свога, који је већ коначно ступио до ове периоде људскога живота, кад се муж изува сам из себе, из својих личних особина и наклоности, из своје индивидуалности и постоје изгредно слугом свеопштих идеала. Пјесма „Онамо онамо“ спјевана је у младићске дане Књаза Николе, планула је пред очима Црногораца, уопште свијех Срба. Глас владара Црне Горе узноси се и разлеже се ту над хаосем, који представља садашњи живот српскога народа, као глас старозавјетнога пророка... Народ српски дијелом сипи а дијелом нема кад слушати пророка, јер је заузет вреднијим радом, међусобним — себе — уништавањем. А њемачка журналистика, која је царицом јавнога мњења у Европи, којему су жезлу особито Словени српски покоравају, у томе као и у другим томе подобним узроцима признаје са свога гледишта за боље на глас пророка не пазити, већ приђе враву околу њега умножавати, да би до њега (до тог хаоса) не могао проћи. Само то је прави узрок доказа на први поглед чудноватог, да садашње пјесничко дјело Књаза Николе, није досегло ту велику повјест, којему припада. Кад би имао случајно мању цијену пјесничку или било за тим и мање народним била, би њему диригентка јавнога мњења европскога већ чуда учинела! —

Пјесма је у основи врло проста. Јесу то разговори пјесника са његовом вилом, која је ту добила облик виле црногорских гора. Разговори се тичу најважнијих животних питања српскога народа, и питања савремене политике, планова, снага и струја, које замећу српским народом. Пјесник представља разум озбиљнога хладнога мужа, вила младост — идеални пламен. Вила подбуђује пјесника, да се остави сањана и мишљења ахвати се мача за потпуно ослобођење и јединство цијелога српскога народа. Вила представља садашње стање српства у најцрњим бојама. Указује како се Срби међу собом гризу, како немају никаквога заједничкога идеала ни вође; половина их је у ропству туђинаца, а друга половина је на спрема тога и неосјетљива; пред њима је ништа грош сиромаша — ко га први дочепа, потроши га.

Узрок распадања српскога народа, прича вила, да је недостатак љубави к осталим словенским народима. Срди се на Русију, кавжи се с Бугарском, свађа се с Хрватом са првим братом. Чеха зна једва по имену, не боли га страшна судба Пољака, све му је једно како Словак стење у оковима; словинске, „мртве страже“ противу запада, као да би и не биле. Али туђинца добро служи, и пред њим се вазда осјећа блаженим.

Пјесник правда недоспјелост Срба, јер је најмлађим у словенској породици. Али је пун силе и живота; са Азијом се сам борио од Мурата до Азиса; природе је немирне, али вјеран остаје своме народном олтару; је ли у јуначком пламу, никога се не боји ни цара ни ћесара; јест пргав, вруће крви, али кад би требало за брата главу дати, дао би је, и даће је

ако вријеме такво наступи и за сву једнокрвну браћу. Једну пак има врлину над свима врлинама: зна умријет за част и слободу.

Подобним начином пробирају пјесник и вила и друга првијенства и мане српскога народа. Нема немиле правде коју му вила не прича; нема изговора, којега за њу пјесник не нађе. Тим начином, као садашње стање српскога народа, претресају и његову историју. Њаз Никола отвара ту Србима такве погледе српскога народа на прошлост, које прави пјесник свога народа проналази својим осјећајем и душом. Пјесма се завршује са врло осјетљивим утисцима описа Косова, речено устима виле, која говори, да се нигђе никад није тако мали број бораца ставио против тако огромно велике силе непријатељске, као Срби Турцима на Косово.

У средину пјесме налазимо празни лист, на њему читамо само слова:

*Ово ће се пошурити,
Кад усагне ова рука,*

*Ил' кад ми се мили народ
Од садањих трпи мука!*

То празно мјесто могуће је избрисано под сопственом својом цензуром због политичких околности, заиста се може мислити да садржи то у себе најважније ријечи цијеле књиге, завјет Њазана Николе, који је остављен на амалет Црногорцима и цијеломе српском народу. Сми-сао тога завјета нама је остао загонетком, али имамо убијеђеност да у њему муж као Њазан Никола, може само изговорити нешто, што има високу моралну важност за цијело Српство и будуће његово покољење. И томе није могуће рећи другаче него: Да Бог да!

Јосив Холечек.“

— CRNOJEVIĆ —

СВЕТИ САВА, у пјесмама, пјесме разних пјесника скупио и издао **Иван Мартиновић** Панчево. Штампарија Н. Косанића 1895. год.

Ма да ми Срби имамо доста наших светаца, ипак у срцу народном не може се ни један ни близо упоредити, са првим српским учитељем светијем Савом. Да је то заиста тако, то нам најбоље доказује дан св. Саве 14 јануара, када сви Срби листом устају, да спомен светитељев тога дана што свечаније прославе. Није дакле никакво чудо, што и наши пјесници најрадије пјевају о овом великом светитељу, а нарочито о спаљивању његова тијела на Врачару. Тијех пјесама ми имамо много, и заиста је мучан посао: латити се тијех пјесама и прибрати их у збирку.

Иван Мартиновић то је покушао и, мора се признати, да му је доста добро пошло за руком. Па ипак није он скупио све пјесме наших пјесника о св. Сави, него само онијех, које је он имао при руци. Пјесама овђе има свега 19 од разних пјесника, али између свијех понајљепше су оне двије народне: *Збор зборила господа ришћанска* и лијепа Војислављева пјесма: *Ко удара шако позно?* Морамо признати, да је књижица заиста лијепа а и јефтина, (12 новч.) те је због тога свакоме препоручујемо.

ПРАЗНОВЕРИЦЕ И ЗЛОЧИНИ с нарочитим погледом на празноверицу о закопаном благу. Од Д-ра **Мил. Р. Веспића**. Напосе штампано из Годишњице Н. Чупића књ. ХV. У Београду. Државна Штампарија Краљевине Србије. 1894. Страна 62. 8°. Цијена 1 динар.

Судски рецепти, који су кроз неколико вјекова разнолико прописивали казну, као да се не могу стално утврдити. Психијатрија је ступила у одлучну борбу с кривичном науком и у њој учинила читав прелом, те хоће да мијења и позитивне законе, или бар оне, који ш њима рукују опрезније учини при изрицању казне. Ако слушате, што причају поједини научници, противно другима, чућете да слободне воље нема. Све што човјек ради, особито, у кривичним дјелима, под утицајем је неке унутарње силе, којој је човјек слијепо оруђе (аутомат,) њен прост вршилац. Ово се прије би могло усвојити, пошто на основу стеченог искуства ти научници, физиолози и психолози тврде и — истину, у коју већ и прост свијет вјерује —, да човјек наслеђује особине свога претка, како тјелесне, тако и душевне, а ове у много јачој мјери.

И писац поменуте књижице показа својим досадањим радом, да је уз горње научнике. У томе је најаче избио својим дјелом од 1890 год.: „Кривична одговорност у светости данашње науке.“ Па и горњим радом, у ком је изнио неколика примјера празновјерице у нашем, а и гдјекојем другом народу: о закопаном благу, вампиру, вјештици и т. д. тврди исто, кад каже, да су и празновјерице, које има разноврсне природе, последица урођености (атавизма). И ништа чини ми се — вели он — не показује тако јасно спону између наших предака и нас њихових потомака, као оне, пошто и најсавршенији човјек не може, да се отме овој особини, јер, као што је нижих слојева појединих народа: да читају судбину из плећке; држе неке животиње за свете; вјерују у вјештице, вукодлаке и вампире; тако је одвратност према броју 13 Дибоса, Рејмонда, Хекела, Огиста Конта и т. д. Стога је — наставља даље — од неизмјерне вриједности за социолога, за правника, а посебно за криминалисту да зна: какве су душевне, наравствене и социјалне полуге појединих слојева у данашњем друштву, те да према томе онда подешава и мјере, помоћу којих ће се на путу сталног развијања ићи даљему и савршенијему, а у исто вријеме стојати на путу штетним утицајима ове или оне заоставштине од предака, која се већином јавља у виду празновјерице, којих смо ми Срби још и данас у толикој мјери чеда, да и власти нијесу кадре да нам разбију вјеровање, којим смо се столетина хранили, а које је још и данас нераздвојени, саставни дио нашег душевног организма. —

И најпослије на основу ових и сличних разлога и закључака, као и неких примјера празновјерице, које је у својој књизи навео, на крају исте вели: „желети би било, да се оне проуче с озбиљношћу и преданошћу, коју заслужују као један од најглавнијих дјелова душевнога блага и душевне имовине нашега народа. Статистика нас учи, да су девет десетина нашег становништва неписмене, а да је само једна десетина писмена. Интелектуална статиска — кад би ова могла да се изрази — показала би нам да 98% нашега народа живе у празновјерицама и од њих, а једва два процента ако знају и верују (ваљда писмена је и не вјерује у празновјерице?) Није ли већ крајње вријеме, да се та сразмера мења на корист знања и истинског веровања, а на штету празновјерица? Не би ли у томе школа касарна и државне власти могле чинити што више, но што се до

данас чинило? Не би ли на првом месту наш законодавац требао да се упозна с овим наравственим и интелектуалним основним капиталом нашега народа пре но што за њ буде доносио нове законе.? Не би ли требао да га добро познаје судија, који треба да примењује закон не по шаблону и на аршин, већ проучавши најприје добро окривљенога у свима његовим односима....“

И ако се не би могло претивити тврдњи пишчевој о улози атавизма, чија је посљедица у душевној свери нашег, а у опште не само и особито примитивног, но и образованог, народа празновјерица, опет, чини ми се не би се могло одрећи, да је она више плод традиције с оца на сина, а понајвише шпекулације појединих. Између оних, које је сам писац наведе, а и многих других примјера, којих има, да се ова истина поткријепи, споменућемо баш онај, кога он по Јоакиму Вуић износи: У неком Мађарском селу појавио се вампир, који би плашио људе и јашао их, као магарце, трчећи око куће једне младе, којој се прије наки дан муж престабио. Под именом овога дошао би вампир у 12. сати са бијелим покровом и прапорцима, бијелом плаф-капом и чарапама и сву кућу узбунио, да би све којекуда од страха. утекло. Једино би млада удовица остала мирно на свом кревету. За три мјесеца понавља се долазак вампира, док се једном одлучи нек дерзновени млади човјек, да вампира увреба и ако могне ухвати. узме још два друга и са знањем домаћина и домаћнице куће, у коју је вампир долазио, уђе у кужину и, кад у 12. сат по обичају вампир дође код младе удовице, а друга се чељад разбјегну, скочи и су два своја друга вампира, који стане јечати и грепети, ухвати, свеже и суду одведе. Ту се дознаде, да је то пети комшија од куће удовичине, с којим је он отровала свога мужа, чега је посљедица била вампир и његова појава. Комшија-вампир буде по пресуди судској објешен, а вампирици под вјешала глава одсјечена.

Из овог примјера у изводу овдје поведеног шпекулација комшије и сусјетке му даде повода једној фамилији, а и дијелу околине да у вампира вјерује, који, случајно да је прекинуо долазак, прије но је ушао „дерзновени,“ оставио би у фамилији и околини оправдану вјеру у њега, јер, „не би ми ми вјеровали, да нијесмо виђели својим очима,“ тврдили би они.

Сличан примјер овоме навешћемо: у Глухом-долу умре некој младој муж, кога опазе, да долази у сарањеном мртвачком руху к својој жени, која то тврђаше.

Ради веће потврде закључала би с поља врата, а посуло по поду пепела, на ком се помоћу младе, која је врата окључавала изнутра ноћу виђаху у јутру стопе од „тенца“ у што се за извјесно вријеме вјероваше уза страх, док се дерзновеним начином не дознаде, да је то љубазник.

И у најновијем случају, појављеном у селу Н. да се потенцио М. на поједина се мјеста указивао, својим штету нанио, доказано је да је то била злоупотреба неких, да се једни застраше, други осрамоте и оштете.

Па и сам примјер поднаредников, јединствен, можда, у историји празновјерице, што писац износи, као дјело судским рукама претресано, а које је постало усљед непрестаног причања родитељског: о закопаном благу, вилама и вјештицама, те се и заврже мисао, којој, да се оствари, постаје се жертва — самоубиство, не би био у стању, да традицију и шпекулацију не сматрамо као правило, а атавизам као изузетак.

Држећи се овога жељели би да свјештеници, учитељи, као и државне власти, заиста, више но до сад настоје и на свој начин тријебе губу из

торине, а ове потоња још уз то (противно г. Веснићу), да злочин, као посљедицу празновјерице с изузетком *stricto sensu* строго казни. Иначе радо пристајемо уз њега, да се празновјерице, та засебна врста душевног живота нашег народа што боље проуче. Њему, као позваноме препоручили би, да овај рад настави, који ће му на част, а ономе, који га ушчиста на корист служити. Ономе, који још ову књижицу нема, да је набави и прочита, те себе из заблуде, колико је у њој, изведе.

Л. Гојнић—Казниц.

—

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ШАЛА И ЗАБАВА.

Анекдоте, већином из медицинског свијета

прикупио Др. Клеант Теодоридес.

5. Бунзенови елементи.

Један стари професор физике у Бечком универзитету одликовао се је добротом срца. Задавао би много питања студентима и тиме олакшавао би им при испитима, при којима обично сјеђаше за столом покривеним зеленом свитом; на томе столу налазило се је једно пуце од слонове кости, које је било помоћу електричног звонца проведено у собу послужитеља Голдмунда, те, када је хтио да га зове, упр'о би у то пуце, зазвонило би звонце и дошао би Голдмунд, кад је требало да му донесе при читању лекција какву физичку справу.

Један од смјелијех студената, који нијесу ријетки, одлучи, да изађе на испите, научивши из читаве физике једино Бунзенове елементе.

Професор га пита нешто из оптике, а он му одговара о Бунзеновим елементима; професор га прекида с примјетбом, да га он не пита о Бунзеновим елементима, и задаје му и друго, и трчеће питање, али студент на све одговара о Бунзеновим елементима. Професор, мислећи да је студент научио само о електрицитету, и желећи да га спасе, „добро,“ рече, „кад вам је тако мио електрицитет, ја ћу вам задати питање из њега. Реците ми, што ће се произвести, кад упрем у ово пуце електричног звонца?“

Студент не знајући ништа из електрицитета осим о Бунзеновим елементима, одговори: „Доћи ће послужитељ Голдмунд.“

6. Фосфоресценција.

Професор природних наука зада студенту неколико питања, а студент ни на једно не зна да одговори. Професор све се љути, па криво гледа студента, жалећи га да ће пасти, јер се приближавају 15 минута испитивања, а никаквог одговора не добива, а више од 15 минута нема права да га пита. Најпосље пита га: што је фосфоресценција? мислећи, да ће ту лаку и интересантну природну појаву знати.

Студент је чуо био нешто о томе, али није разумио, па одговара: „фосфоресценција јест оно својство тјелеса, која фосфорисцирају, кад их криво гледамо.“ Професор наљутивши се рече му:

„Није истина, ево пуних 15 минута да ја вас криво гледам, па ви никако не фосфорисцирате.“

7. Чудни будући доктор.

Професор хирургије испитива студента у посљедњем предмету, посље чега ће студент добити докторски диплом, па га пита:

„Преставимо, да вам се је неко код куће ранио у бедро, крв му тече као поток, сва домаћа средства не помажу, шта би ви ту урадили?“ Тиме

је хтио да га пита, како се веже главна артерија бедра, али студент разумивши питање а не знајући га, одговори:

„Ја бих послао за доктора.“

8. Апетит.

Доктор, пошто је испитао болесника, прописа му рецепт и рече му, уз остало: „ако ти сјутра дође апетит, можеш слободно јести што год хоћеш.“ Болесник после неколико дана, опет се је пријавио доктору, који га запита, како је.

„Боље ми је, — одговори болесник, — само сам нешто погријешио, па вас молим, да ми опростите. Ономадне рекосте ми, ако ми дође Апетит, да могу јести; ја сам чекао и чекао, али Апетита не би. Најпосље сам тако огладнио, да сам имао крепати, те нијесам више могао чекати Апетита, но сам се лијепо наио.“

9. Опет о апетиту.

Доктор уз остало пита свога пацијента:

Доктор: Је ли ти долазио јуче апетит?

Пацијент: Бога ми не знам, цио дан нијесам био код куће.

Док.: Та ти ме нијеси разумио. Ја те питам, дали имаш вољу да једеш?

Пац.: Не, фала ви, не могу, сад сам ио.

(Н а с т а в и ћ е с е).

Ја сам скит'с још док сам млад био, па сам доста ствари чуо и видио:

Гледао сам *камен* ће по води плива,
Гледао *кобилу* ће коње поткива;
Гледао сам *краља* ће папуче кроји,
Бука ће у цркви пред иконом стоји;
Гледао сам *бабу* ће низаме туче,
На *бабиној* глави ће с' војници уче,
Гледао сам *мачка* који сабљу паше,
Гледао *цезара* на којем се јаше;
Гледао сам *срну* ће ракије пије,
Гледао сам *зеца* ће хаљине шије;
Глед'о сам на *стажу* по десет топова,
Глед'о сам у *лонцу* варених *попова*:
Гледао сам *буву* како брдо носи,
Окрућену главу глед'о сам ће проси;
Гледао сам *јаје* ће кола ћераше,
Слушао сам *бука* ће српски пјеваше;
Слушао сам *врећу* ће уз гусле гуди
И слуш'о да живе у *кртоле* људи;
Видио сам *мрава* од стотине кила:
И ово је права све — истина била.

Обрен.

НОВИЦА ЦЕРОВИЋ.

На домак Дурмитора, у малом, али поносиом сеоцету Тушини 14 јануара, када се у свим српским крајевима, кућицама, као и палатама узноси име и поје у славу првог српског просвјетитеља и учитеља св. Саве, отворен је гроб љубимцу Марса, јунаку епа Мажуранићевог, узор карактеру и заслужном војводи Новици Церовићу — нашем старцу „Ноку.“ Већ за живота, историска личност, живио је до посљедњег часа у поменутом свом родном мјесту, које је прије 50 и неколико година одважно у друштву с Мирком Алексићем и браћом Дробњацима оросио крвљу угњетача и харачлије свога народа Смаил-Аге Ченгића. Прегнуће његово у овом дјелу; учешће у обрани манастира жупског, острога и мораче, као и бојевима доцнијег ратовања, забјележиће се златним словима у новој ратној историји српској. А ријечи нашег **Узвишеног Господара** омладини: „Он је вазда љубио истину и отворено зборио: „немој тако, Господару, неће бити добро,“ гдје би многи и одобрили, ако и не треба, зато и нема блага, које не бих прегорио, само кад бих знао, да ће два или бар један између вас бити мојим синовима оно, што је мени био пок. Ноко,“ показују чврст и отворен карактер његов, а вјерност Господару и отаџбини.

Колико јунаштва, толико карактера. Слава му!

г.

BIBLIOTEKA

CRNE GORE DURDE

CRNOJEVIĆ

ЉУБА НЕНАДОВИЋ.

Под бремена од 70 година, а послѣ педесето годишњег рада на просвјетном пољу испустио је своју пјесничку душу, 21 јан. о. г. он, кроз чија је уста за пола вијека без престанка српска вила славујским гласом навијала жњиге лире његове. У близини поносне Авале, у селу Ваљеву за навјек је склопио очи овај „благостарац,“ који из овог земног ништавила прелази у рајске висине, да, као земном анђелу мира и реда, лебди сјенка изнад свога рода.

Презирући сплетке и људско ништавило у скромној, али поносној кућици пресануо је он — достојни изданак чувене куће Ненадовића, тог славног свијетлаца у историји ослобођења народа српског.

Ко умије њему сплести вјенац?

Дјела његова, огледало душе његове, а наслада наше, најачи су спомен његов, а бити ће аере *perennis*. Слава му. Мир пепелу његову!

г.

Разне биљешке.

Из друштва „Горски Вијенац.“ Уписали су се у друштво „Горски Вијенац“ за чланове добротворе са улогом од по фиор. 50 једном за вазда:

Његово Високопреосвештенство, Господин Митрополит *Хаџи Сава Косановић* и Његова Преузвишеност, Господин генерал-мајор *Николај Романовић Овсјани*. Хвала дичним друштвеним добротворима! Живјели и такви нам се множили!

Свети Сава. И Цетиње се достојно одужило овом Божјем угоднику и просветитељу народњем на његов дан 14 јануара ов. год. Пошто је одслужена св. литурђија, *Митрополитом Митрофаном*, којој присуствоваху Њихова Височанства **Господар** и престолонаследник **Данило**, са пуно побожног народа кренула је литија, и у дворани основне школе осветила се водица. За овијем је извршен лијеп програм, по коме су ученици и ученице прелијепо декламовали и пјевали разне духовне и светеке пјесме.

У вече је наше друштво давало забаву у просторијама Зетског Дома, гдје је било лијепог говора, свирања, пјевања и мачевања, што је завршено народном игром до неко доба ноћи. Напоменимо, да се овога дана многи из наше средине сјетио и телегрески поздравно смиреног Митрополита Саву Косановића, који на доглед „Адрије,“ удаљен од родног завичаја и жељене пастве, достојно, у посту и молитви и чинећи добра дјела, греде стопала св. Саве. Између осталих наш Радоје Црногорац овако:

Твој имењак свети Сава,
Нек ти помоћ с неба дава
И нека те чува, храни,
И ода зла сваког брани,

Па да Српству и по сада,
Због твојега светог рада,
Будеш Луца, будеш зрак:
Прави пастир и јунак!

Спомен. У катедралној цркви овдје држат је парастос за упокој душе *Новице Церовића*, старине и борца за ослобођење. Опојао га је Високопреосвештени Митрополит Митрофан, а присуствовали му **Његово Височанство Господар** с цијелим Височанственим двором и мноштвом грађанства.

И пред душом Љубином држат је парастос, послје је много побожног свијета, који се ујерно Богу помоли за рајско насеље душе „Србове“, а на челу с његовом свјетлошћу **Књазом Мирком**, отишло у читаоницу, гдје је проф. Ж. Драговић изговорио неколико лијепих ријечи у славу покојникову, које су попраћене од присутних са бурно „слава му“, а духовито завршене ријечима Његушевим од стране **Књаза Мирка**: „благо томе, ко довијек живи, имао се рашта и родити.“ Доносимо овдје излив пјесничке душе нашег *Радоја Црногорца*:

На глас смрти

ЉУБОМИРА НЕНАДОВИЋА ВЕЛИКОГ СРПСКОГ ПЈЕСНИКА.

Еј, ти рају Божји доме,
И ако си сјајан тако,
Што си негда побједио
Страховити клети пак'о!

Опет лијем тешке сузе,
Што сад Љуба милог узе!

Еј, небесни рају Божји,
Доме вида и анђела,
И славнијех великана,
Што их красе дивна дјела.

Опет лијем тешке сузе,
Што сад Љуба милог узе!

Еј небесни сјајни рају,
Анађљенши Божји дворе,
Одакле се сунце рађа
И зракови рујне зоре,

Опет лијем тешке сузе,
Што сад Љуба милог узе!

И што јоште не причека,
Бар вријеме кратко неко,
Па да Српство гледа Љуба
Кад је дивну славу стек'о.

За то опет лијем сузе,
Што пјесника српског узе!

Али опет рају Божји,
 Нека ти је хвала, слава
 Од народа свега Српског
 С Мора сиња до Дунава,
 Што Љубове сјајне зраке,
 Ти не скриваш у облаке!

Но их Српству милом стављаш,
 Да сијају док је св'јета!
 Еј, — хвала ти Божји рају.
 Еј — слава ти кућо света!

„Фонд Св. Саве,“ коме је данашњи св. патријарх *Георгије Бранковић* ударио темељ с прилогом од 10000 фор. једнако расте. Поједине цр. општине, а и лица прилажу на тај расадник просвјете. И о новој години, како читамо у „Сиону“ уз поздрав и честитку свом поглавници, Патријарху Георгији настојатељи фрушкогорских манастира лијепо су се одазвали и овој установи, давши по могућству своме сваки извјесну суму — 2020 фор.

У најтамнијим данима Србиновим, кад је срушено и зарђано било оружје његово, кад бол његов није могао наћи лијека одбрном пушке и ножа, једино бјеше, а особито, монашко свјештенство, које га је кроз тамну ноћ од пет вјекова водило зори и виду његову; бдило, да се у њему не угаси божанствена луча вјере, те дочека наоштрен мач, којим ће утишати и залијечити ране своје. Горњим примјером патријарх бранковић и његово свјештенство одужује се својим предходницима, гредећи стопама св. Саве и његових апостола и то у доба борбе националности, за коју, као да знаду, да би се прије могла ријешити просвјетним, но пушчаним оружјем, задужују свој народ, да им из срца рече: живјели достојни нашљедници свијетлих предака.

Меценат Српски. Како чујемо велики посједник и милионер српски г. **Лаза Дунђерски** довршио је позориште своје у вриједности 160.000 фиорина, које је намијенио своме народу. У томе храму српске „Талије“ сјаће му име златним словима. А културна историја српска забјележити на мјесту *Саве Текелије* и осталих сличних својих добротвора. Дај, Боже, да дуго узживи на дику, понос и корист дома и рода свога. Хиљадили се такви расадници просвете, којима ће цео род зажећи у срцима својим свијећу неугасницу.

Радован Кошутић. Писма из Петрограда. Издање пишчево. Београд 1895. Страна 255. Цијена 2. динара.

Као што сам вели, бавећи се неколике године у Петроград, бјележио је сваку значајнију појаву на пољу културног живота руског, у намјери да ближе позна своје земљаке с братским руским народом. Стога и препоручујемо ову књигу, лијепо написану, свакоме, који жели чути, како се ради за културни напредак свога народа, а себи узет примјер.

У Биограду изашла је прошле (1894) год. књижица: *Историја и Опис манастира Хиландара*; препечатано из „Хришћанског Вјесника.“ Написао монах, *Сава Хиландарац*, а с чешког превео Јос. Зд. Раушар—Жуборић. Штампарија Петра К. Панасковића. Цијена?

Оба дијела — историски, као и опис манастира — ове књижице написани су занимљиво. Из првог се види кроз које је мене прошао, а из другог у ком се стању данас налази, тај за нас Србе из прошлости знаменити самостан. Стога и препоручујемо читаоцу горњу књижицу.

Македонија. Тако се зове лист, као заступник правде и истине против Бугарске пропаганде, који је почео излазити у Биограду 1-ви јануара ове год. а власник му и уредник М. Јовановић. Истину: *omne initium durum est* окушао је и овај лист не не само у оскудици срестава помоћу којих ће излазити, већ у квалификацији неких, да није *aggrège-pensée*. Што је видијет, а не знамо како ће бити повидијет, овај лист заслужује сваку похвалу и ми га препоручујемо свима онима, који се интересују приликама наше браће у Македонији, а уредништву желимо, да је изузетак, те се не буде жалио на претплату.

Изишао је први број књижевног листа „Наде“ у Сарајеву, а почетком ове године. Издаје га земаљска влада за Босну и Херцеговину, а уређује Коста Херман њен тајник. У почетку на глас, да ће излазити објавише, многи листови, да ће он више играти улогу политичког, но књижевног листа. Читалац ће се увјерити, колико ту истине има, кад овај први број прочита. Иначе је издање богато особито у сликама. Стаје на год. 6. а на по године 3. фиор. а. в.

† **Миљивоје Максимовић**, медицинар у Бечу преминуо је у цвијету своје младости недавно. Покојник, већ као ђак, показао је књижевну способност. Вјечан му спомен.

Матица Српска. И у овом храму просвјете, као сваке, тако и ове године на св. Саву, држата је сједница, у којој је цитерон српски г. др. **Полит Десанчић** држао ријеч у славу научника Дра *Врања Рачког*. У вече је свечано отворено народно позориште г. *Лаза Дунђерског*, који је поздрављен прологом, састављеним од *Ј. Грчића*, а изговореним од једног осмошколца. Пролог је попраћен са бурно „живио.“

Друштво наше Читаонице, да би се једно вече провело са својим гостима, приредило је 18 јануара у Зетском Дому забаву, на којој је било особитог лијепог свирања. г. *Толмачер* „инпровизацијом гајдашком“ само је потврдио своју вјештину. А г-ца. *Мартиновићева* доказала способност пјевачку. И *Павле Поповић*, професор одвео нас је у горње свере небесне, те обилиди Марс, Јупитер, а и сунцу се приближивали, које бјеше вруће, као и осталим планетама, којима је овај центрум. Особито је декламација „Српској узданици“ задовољила присутне.

† **Милан Марин.** У 29 години живота а у свом родном мјесту преселио се у вјечност овај — млади књижевник српски. Вјечна му памјат.

